

Szilády Károly

**Könyvnyomdászati műszótár,
a' tárgyak' rövid magyarázatával együtt**

TARTALOM

**Szilády Károly és
a Könyvnyomdászati Műszótár**

**Szilády Károly kéziratának
nyomtatásba áttett szövege**

Előszó

Bevezetés

Némelly tárgyak' magyar elnevezése:

Könyvnyomdászati Műszótár

**Szilády Károly Műszótárának
magyar szószedete**

Szilády Károly és a Könyvnyomdászati Műszótár

Szilády Károlynak, a múlt század neves kecskeméti nyomdászának neve nemigen ismert a mai nemzedékek körében. Emlékét az a szép megemlékezés elevenítette fel, amelyet a kecskemétiak az 1841. évi nyomdaalapítás tiszteletére rendeztek. A 140 éves évfordulóra a Bács-Kiskun megyei Levéltár, a Katona József Megyei Könyvtár és a Petőfi Nyomda Szilády Károly-émlékkönyvet adott ki 1981-ben.

A Pusztai Ferenc-féle Nyomdászati Enciklopédia 1902-ben hat sort szentelt Sziládynak, bár igen elismerően méltatja. Novák László: A nyomdászat története, V. könyve 1928-ban, majd Bíró Miklós Nyomdászati Lexikona 1936-ban még ennél is kevesebbet közöl róla. Ami azonban számunkra a legérdekesebb, hogy a Könyvnyomdászati Műszótárról sehol sincs említés, igen valószínű, hogy hosszú ideig senki sem tudott róla, az Emlékkönyv szerkesztői számára is ismeretlen maradt.

1958-ban Heltai Nándornak a Magyar Grafika 1-2. számában rövid közlése jelent meg, amely felhívta a figyelmet a Műszótárnak az Akadémián őrzött kéziratára. Azt is Heltaitól tudtuk meg, hogy a maga idejében „az Akadémia tudósai és az Athenaeum című lap örömmel üdvözölték a kezdeményezést.”

Az Athenaeum a magyar reformkornak Vörösmarty Mihály, Bajza József és Schedel (Toldy) Ferenc által szerkesztett irodalmi folyóirata volt 1837-től 1843-ig. 1841 második felében és 1842-ben „Literaturai mozgalmak” címmel, valószínűleg maga a szerkesztő Toldy, aki egyébként hosszú időn át az Akadémia titkára is volt, ismertette rendszeresen az új könyveket, S. F. kezdbetűkkel aláírt cikkeiben. Az 1842. február 22-i számában arról tudósít, hogy Szilády nyomdaalapításával Kecskeméten megélné az irodalmi tevékenység, majd nagy elismeréssel szól néhány kiadványáról, végül azoknak mesteréről, „kitől a könyvnyomtatás mesteriségének irodalma is, tudunkra a *legelső magyar munkával* fog gazdagíthatni”. Majd e munkát így mutatja be:

„Címe: *Könyvsajtói műszótár, a tárgyak rövid magyarozatával együtt*. Mi gyönyörűséggel olvastuk végig, s meggyőződünk, hogy azt csak a mesterség oly gyakorlati ismerője, s nyelvünk ily tösgyökeres tudója dolgozhatta ki ily szerencsével. Óhajtuk, bár a szerző minél előbb tenné közre e munkáját. Az nem csak nyomtatókat és könyvkötőket érdekel, hanem minden író, ki természetesen sokféle viszonyba jó a nyomtatókkal; minden barátját a műtannak, s végre a nyelvtudósokat és szógyűjtőket, kik tárcáikat e könyvecskéből ismét több száz műszóval gyarapíthatják.”

Botka Attila kollégánk, 1982-ben, amikor Dombóváron dolgozott, Heltai Nándor útmutatása nyomán akadt rá a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának kéziratárában a Műszótár máig kiadatlan kéziratára és így valósulhatott meg, hogy az Akadémia könyvtárának hozzájárulásával, a Műszótár mostani első nyomtatott kiadása napvilágot láthasson.

Előbb azonban ismerkedjünk meg Szilády Károllyal. Az Emlékkönyv ehhez is bőségesen kínál adatokat. Abból a megemlékezésből idézünk részleteket, amelyet Szabó József (?-1874), szaktörténeti munkásságáról ismert kollégánk a Gutenberg-nek, az első magyar nyomdászszaklapnak I. évfolyamában tett közzé 1866-ban. A cikk Szilády Károlyról, mint a magyar nyomdászok nesztoráról szól.

Tehát Szilády Károly 1795-ben a pest megyei Szalkszentmártonban református papi családban született. Középiskoláit a debreceni református kollégiumban végezte. Felsőfokú tanulmányokra betegségből visszamaradt nagyothallása miatt nem vállalkozhatott, ezért tizenöt

éves korában Bécsbe küldték Haykul Antal nyomdájába. A nyomdában, amellyel Kazinczy-nak is kapcsolata volt, a Magyar Kurír című hírlap készült. E lapnál kezdte meg Szilády a betűszedés tanulását. Közel öt évi bécsi tartózkodás után jött haza. Itthon 1815-ben Pesten Trattner János Tamásnak az Orczy-házban (a mai Tanács körúton, a Majakovszkij utca sarkán levő ház helyén) levő nyomdájában, 1816-ban pedig Paczkó Ferenc nyomdájában dolgozott. 1816-ban özvegy nagyanijához költözött Debrecenbe és a városi nyomdában vállalt állást, ahol 1833-ig munkálkodott. Közben elhatározta, hogy saját nyomdát állít fel és a helytartó-tanácschoz folyamodott az ehhez szükséges császári és királyi privilégiumért. 1834-től három évig Budán, az Egyetemi Nyomdában működött betűszedőként, hogy a folyamodványát intéző hivatalhoz közelebb legyen. Mivel kérvényére késett a válasz, 1838-ban felesben elvállalta a pápai református főiskolai nyomda megszervezését, amit két éven át vezetett.

1840 végén váratlanul megérkezett az V. Ferdinánd által aláírt nyomdai privilégium, s Szilády az így megnyílt lehetőséggel élve, Prágában, Bécsben, Budán és Pesten megvásárolva a nyomdai felszereléseket, 1841 július elsején megnyitotta kecskeméti nyomdáját.

Szilády kitűnő nyomdásznak és a közművelődés, az oktatás, az irodalom ügyét szívéen viselő férfiúnak bizonyult. Jelképesnek tekinthető, hogy kiadói működését Tatai András görög nyelvtankönyvének kinyomtatásával kezdte meg, majd sorra hagyták el sajtóját az alsó-, a közép- és a felsőfokú oktatást szolgáló tankönyvek, mind a helyi, mind az országos szükségletek szolgálatában. Nem kevésbé tevékeny az irodalmi és tudományos művek kiadásában. Megjelenteti az Akadémia, akkori nevén a „Magyar Tudós Társaság” kiadványait, 1850-53-ban a magyar Don Quichotét, 1856-ban Katona Bánk bánját. Az Emlékkönyv kiemeli kapcsolatait korának szellemi kiválóságaival, mint Toldy Ferencsel, Tompa Mihállyal, Bajza Józseffel, Szász Károllyal, Vahot Imrével, Jókai Mórral és Arany Jánossal. Jókai csak így jellemezte: „Akik ismerik, úgyis tudják kicsoda”. Unokaöccse, Szilády Áron (1837-1922) akadémikus, a régi magyar irodalom egyik legjelesebb kutatója, együttműködik vele kitűnő és hasznos tudományos művek megjelentetése érdekében.

Noha 1866-ban még nem volt gyorssajtója, s ennek „hiányát még eddig nem is tapasztalta”, mivel nyomdája három kézisajtóval eredményesen működött, Szilády a munka kultúrájával, nagy tipográfiai gondnal és szépérzékkel megszerkesztett nyomtatványaival biztosította helyét az elsők között. Idézem Szabó Józsefet: „Nyomdáját még most is nagy renddel és pontossággal vezeti; nagy ellensége a hagymáshalnak (Zwiebelfisch), s a makulatúrának, és egy kijavított, de a szedő által ismételve bennhagyott hibát - mint rendkívüli hanyagságot - hosszabb ideig nem bír feledni”. Elmondhatjuk Sziládyra Pápai Páriz Ferencsel, ahogyan ő ezt az 1670-es években Tótfalusi Kis Miklósnak mondotta, máig ható érvénnyel: „ilyen ember kellene igen, aki nincsen”. Szilády Károly 1871-ben halt meg, életének 77., a nyomdász pályán töltött 62. évében.

Szilády Károlyt a tipográfia rendjéhez és kulturáltságához fűződő szenvedélye vezette a Könyvnyomdászati Műszótár megszerkesztéséhez, de el akarta érni azt is, hogy a magyar szó nyomdán belül is jogaiba helyeztessék. Műszótárának kéziratát 1840-re keltezi, az összeállítás munkáját tehát az 1830-as években kellett elvégeznie.

Szilády Károly nem magános harcosa a magyar nyomdai szaknyelvnek: akkor lép színre, amikor sok tudományágunk legjobbjai, hozzá hasonlóan, a magyar szaknyelv megteremtésén fáradoznak.

A magyar nyelvújítás korát a 18. század utolsó harmadától mintegy évszázadnyi időszakra teszik. A különböző és nem mindenben sikeres magyarítások után a nyelvújítás első igazi és tudományosan megalapozott programját Bessenyei Ferenc alkotta meg. Az ő átfogó, a „közboldogságot” szolgáló művelődési programjában fogalmazódott meg a magyar tudományos szaknyelv megteremtésének követelése. „Minden nemzet a maga nyelvén lett tudóssá, de

idegenen sohasem” - írta a Magyarság című röpiratában 1778-ban. Az irodalmi nyelv megújítása azonban megelőzte a tudományét: Kazinczy és körének küzdelmei és vitái az 1810-es évek közepén győzelemmel és a nyelvújítás elfogadtatásával zárultak. A magyar tudományos nyelv, a szaknyelv megteremtése a 19. század második harmadában vált valósággá. Olyan úttörői voltak, mint Bugát Pál, az orvosi nyelv megújítója, aki már 1828-ban egy anatómiai művében sok újonnan alkotott magyar szót használt és 1844-ben kiadta Természettudományi Szóhalmaz c. művét, amelyben negyvenezer új szó bevezetésére tett javaslatot. Ebből sok nem vált be, de észre sem vesszük, hogy mai közhasználatú szavaink közül nem egy olyan, amit Bugát „mesterségesen” állított elő. A magyar tudományos szaknyelv megteremtésének úttörői között ott voltak Vajda Péter a biológia, Irinyi János a vegytan, Almási Balogh Pál és Toldy Ferenc az orvostudomány, Vásárhelyi Pál a mérnöki tudományok magyar szókincsének alkotói, hogy csak a legismertebb neveket említsem.

Az Akadémia kezdeményezésére 1832-1835 között megindult a különböző mesterségek magyar mesterszavainak gyűjtése is. A munkában többek között neves költők is részt vettek, mint Kis János, aki Sopron vagy Czuczor Gergely, aki Révkomárom területén végzett gyűjtő munkát. A gyűjteményt azonban csak 1877 körül adták át Freckay Jánosnak feldolgozásra, amire még visszatérünk.

Sziládyban tehát kortársaival együtt, akkor érett meg a magyar szakkifejezések meghonosításának gondolata, amikor ezt a művelődés általános fejlődése, az iparosítás felgyorsulása, és a nyelvújítás térhódítása napirendre tűzte. Így nem véletlen, hogy Szilády módszerei is sok tekintetben hasonlóak pályatársaieához. Felhasználja a már meglevő, de a szakmában nem általánosan elterjedt szakkifejezéseket, és szakkifejezésként alkalmaz eddig más jelentésben használt szavakat. Új összetételeket képez és új szavakat alkot több-kevesebb sikerrel.

Szilády munkája jó nyelvérzékről, latintól-némettől meg nem rontott magyarságról tanúskodik. Szószedetének legjobb része az, ahol a kor meglevő szókincsét szerencsésen alkalmazza a nyomdai fogalmak kifejezésére. Nem tudjuk, hogy a szavak e részénél övé-e az elsőbbség érdeme: a helyes választás mindenestre őt dicséri. Az íveknek nyomtatás közben való *buktatása*, ill. *megforgatása* (umstülpen, umschlagen) ma is példamutató fordítás lenne, kár, hogy még mindig nem vált általánossá. *Kizár, tördel, kiköt, beemel, berak, oszt, hajtogat*: ma éppúgy természetesen használt igék, mint a *térző, hajszál-térző, idézőjel, széljegyzet, hasáb, fattyúsor, boríték* (értsd könyvfedél), *példány, gyorssajtó* főnevek. A Schöndruck-ot előbb ő is „szépnyomat”-nak akarta fordítani, de azután az *előnyomat*, illetve *visszanyomat* szópárnál állapodott meg. Milyen kár, hogy máig sem gyökeresedtek meg!

Néhány esetben a nyelvújításnak már megalkotott szavait használja fel. Így például az akkor még nem általános *nyomda, könyvnyomda, könyvnyomdászat* szavakat, miután korábbi „könyvsajtó”, „könyvnyomtató” kifejezéseit módosítja. Nem vált be viszont az 1801-ben alkotott „forgatyú” (kézi hajtókar), vagy az 1838-ban feltűnt „kelme”, ez utóbbi a Zeug (betűfém) helyettesítését szolgálta volna. A „kelme” egyébként székely nyelvjárásból átvett nyelvújítási kifejezés.

A Műszótár nyelvezetében a tájnyelv, illetve a szerző nyelvhasználata is felfedezhető. A könyvkötésre használt vásznat *gatyának* nevezi, aminek forrása a szerző tréfálkozása is lehet. Tájnyelvi eredetűnek tűnik a hangkihagyásos *rátotta*, az *azonba*, vagy az *utósó*. Az utóbbit Szinyei Tájszótára székelyföldi eredetűnek tudja. A helyi nyelvjárást követheti: *kezibe, kitöltésire, beverésire, végit, pengéjivel* stb.

Ismeretlenek maradtak találó terminusai, mint a *kép* (= forma), az *ösvény* (= hasábköz, Bundsteg, Kreuzsteg). Nehezen fogadták volna el az *irony* (= Schrift), a *sám* (= Stég), a *görgetyü* (= Walze), a *nyomattyu* (= tégely) szavakat és társaikat. Csonkított szóösszetételei nyelvileg és hangzásukat tekintve is kifogásolhatók: *írjel, javítiv, csavorsó* (= Spindel) stb.

Szilády humorát tükrözi néhány, a szómagyarázatok közé rejtett szarkasztikus megjegyzése, például a cenzorról, aki hajdan könyvvizsgáló volt, „*de most már utólagosan üt agyon*”, vagy a sajtóhibáról, „*melly kifejezés alatt némelly könyviró saját vigyázatlanságát vagy restségit szokta palástolgatni*”. A szakmai szokásokról is van véleménye. Az introitus azaz Estand - az újonnan munkábalépő segéd áldomást fizet - magyarázatához hozzábiggyeszti: „*Megavult, helytelen szokás*”. Meg a versenytársakról is. A kopott betűk gúnynevét magyarázza: „...mint ez idő szerint Busánszky naptárainak” alig olvasható betűi. (Bucsánszky Alajos a kornak ponyva-kiadványairól híres vagy hírhedt kiadója volt Pesten.) Nem Szilády, hanem a változó élet humora, hogy a gőz, ló vagy ember által hajtott gyorsajtó működését szörnyű nagy gyorsaságúnak mondja, de idő múltával a „szörnyű” minősítést törli...

Humora és ízes magyarsága néhány szóalkotásában is megnyilatkozik. A bourgeois (= borgisz) betűnagyságot *kontárkának* magyarázza, ilyen indokolással: a petítnél nagyobb, a garmondnál kisebb, „*s így mintegy kontárkodik a kettő között, de igen könnyen el is ögyeledhetik köztük*”. Megkapó a pénzösszeg beírását szolgáló, a hamisítást akadályozó raszternek vakmerően választott magyar hasonmása is: *nevakard!*

Érdemes Szilády munkáját a nyomdai szakkifejezések megújítása gazdagnak nem mondható hazai irodalmával összevetni. Szerény szókészletet tartalmazó, de figyelemreméltó korai munka e tekintetben Johannes Amos Comenius Orbis sensualium pictus (A látható világ) c. tankönyve 1675. évi brassói kiadásának „Typographia. A könyvnyomtatás” című fejezete a 194-196. lapon. A latin-magyar szószeretben tiszteletreméltó pontossággal és jó magyarsággal megalakított szakkifejezéseket találunk, egynémelyikük máig megtartotta érvényességét. *A könyvnyomtatás, a szedés, az osztás, a festék feladása, nyomtatófesték-nyomdafesték* Sziládynál és ma is a szaknyelvben élő kifejezések. Érdekes, hogy a korai példa nyomán a *rákó* és *szedő* (Comeniusban: „szedegető”) elnevezések közül Szilády előbb a még Kazinczy által is használt *rákó*-t részesíti előnyben, később azonban a máig élő *szedő*-nél marad. A (kézirat-)tartófa, Sziládynál *ívtartó* (tenaculum), a (festékező) labdácska, Sziládynál *lapta* és társaik máig fennmaradtak, ha a technika változása folytán már csak a szaktörténetben van helyük.

A már említett Frecskay János, miután kézhez kapta az Akadémiától az 1830-as években végzett mesterszó-gyűjtés anyagát, maga is széles körű gyűjtéshez kezdett és a 19. század utolsó harmadától szakmák szerinti füzetekben adta ki a Mesterségek szótárát. Egy-egy füzet a szakma leírását és a szakkifejezések magyar-német, valamint német-magyar szótárát foglalta magában. A 6. füzet a Könyvnyomtatás, a 18. füzet a Könyvkötőmesterség, a 2. füzet a Fametszés, formametszés és rézmetszés alcímet viselte.

Frecskay idejében már sok jó és kevésbé jó magyar kifejezés is meghonosodott a nyomdászatban, ami megkönnyítette munkáját. A szakmában azonban nem mélyedt el kellően, emiatt tévedésekbe esett. Maga írja, hogy a Grafikai Szemle keményen megbírálta: kritikusa bizonyára nem siklott el az olyan fordítások felett, mint a Steinschrift „unciális”-nak, vagy a pinzetta „csípőfogó”-nak való minősítése. Saját szóképzései között is előfordulnak balfogások. Az ausschliessen már Sziládynál helyesen *kizár*, Frecskaynál azonban „arányosít”. Szilády megtalálja a Spatia jóhangzású megfelelőjét a *térző* szóval, amit Frecskay viszont „réselő”-nek fordít. S noha a Fisch szónak Szilády-féle párja, a zagyvalék sem honosodott meg, mégis találóbbr Frecskay „bolygó”-jánál.

1902-ben Pusztai Ferenc Nyomdászati Enciklopédiájában is megjelent egy mesterszótár, amelynek szakszerűsége ellen nem lehet panaszkodni. Sziládyval összehasonlítva, mégis azt kell mondanunk, hogy a nyelvi képzelőerő és találékonyság tekintetében ennek a szerzője sem fogható korai elődjéhez, Szilády Károlyhoz.

Nem tudjuk, hogy Szilády műszótára miért maradt kiadatlan. Heltai Nándor a szerző túlzott szerénységére gyanakszik. Valószínűbbnek látszik azonban, hogy miután 1840-ben fejezte be

és keltezte a kéziratot, abban az évben, amikor a privilégiumot is megkapta, amikor a Pápáról Kecskemétre való költözés és a nyomdaalapítás gondjaival volt elfoglalva, évekig nem volt érkezése a kiadásra. Közben nagy változások történtek mind a technikában, mind a magyar nyelv érvényesülésében. A megfelelő változásokat keresztül is vezette írásán, még 1855. évi bejegyzést is találunk benne. Talán a folytonos változások közepette nem tudta elhatározni magát a kézirat lezárására?

Az a tény viszont, hogy kézírata Toldy Ferenc hagyatékában maradt fenn a Magyar Tudományos Akadémia kéziratárában (Tört. 4r. 27/16. jelzet alatt), mégis arra utal, hogy elbírálás vagy a kiadás véleményezésének szándékával adhatta át 1855 és 1871 között Toldynak.

Az akadémiai kéziratárban megtalálható Szilády Károly és Toldy Ferenc levelezésének egy része is. Az Ms 4756/136-156. sz. alatt 1841. november 17-től 1843. november 12-ig terjedő levelek főleg könyvkiadási ügyekkel foglalkoznak. Szilády 1843. június utáni leveleiben gyakran visszatér „folyamodására”, amihez Toldy támogatását kéri. A kecskeméti nyomda Pestre való költözéséről van szó: ez az, amire Szilády, kecskeméti sikere és a budai-pesti irodalmi élet megélénkülése, a nyomdák teljesítőképességének hiánya alapján a hatóságok engedélyéért folyamodott. 1843 április-májusában vezető írók és értelmiségiek terjedelmes indokokkal alátámasztott ajánlást szerkesztettek kérésének támogatására. A huszonhat aláíró között Bajza József, Erdélyi János, Szigligeti Ede és mások, valamint Schedel (Toldy) Ferenc nevét olvashatjuk. Az Akadémia (akkor Magyar Tudós Társaság) 1844. február 5-i ülése ugyancsak támogató nyilatkozatot adott, de az engedély Szilády és sokak erőfeszítései ellenére sohasem született meg. Mindennek emlékét megőrizte a Kecskemét c. hetilap 1892. november 27-i számának tárcája, aminek mását most ismét hozzáférhetővé tette a Szilády-emlékkönyv (30-32.).

A Szilády-Toldy levelezésben, Szilády 1841. november 24-i levelében nyomdájának berendezéséről érdekes leírást találunk. Betűit a prágai Haase öntödéből szerezte be, s azokról egyébként betűmutatványt adott ki, amelynek példányát megőrizte a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár (Emlékkönyv 34-37.). A jóhírű Gottlieb Haase Söhne öntöde Kelet-Európa és a Közel-Kelet országaiba ezidőben sok betűt szállított. Ugyanebben a levélben olvashatjuk, hogy Szilády Helbig és Müller-féle vas-kézisajtóval dolgozott. Ez Bécsből származott, a két tehetséges, a gyorsajtó korszerűsítésében hírneves mechanikus 1833-ban (mások szerint 1836-ban) alapított műhelyéből. Említést tesz egy simítósajtóról, amely gumpoldskircheni eredetű: ez a kis város Bécsből délre fekszik, nyomdagépgyártásáról nemigen tudunk.

A Műszótár, amelyet az akadémiai kéziratár megőrzött, 190 x 236 mm méretű füzet, kék-piros márványpapír borítóban. A borítópapírba gondos kéz (nyilván a Sziládyé) palástszerű ablakot vágott a felirat elhelyezésére: „Könyv[sajtói áthúzza]nyomdászati Műszótár”. Belül 46 számozott levélen a gondosan írott szöveg, majd 4 üres lap található.

Szilády Károly kéziratát a lehetőség szerint betűhíven igyekeztünk nyomtatásba áttenni. Kis számban előforduló pontatlanságait vagy írásmódjának következetlenségeit sem javítottuk ki. Fel kell azonban tételeznünk, hogy ha valaha nyomdába adja kéziratát, e hibák nagy részét maga helyesbítette volna.

A szerző törlései, javításai közül azokat közöljük, amelyek olvashatók maradtak. A kéziratban áthúzott szavakat, valamint a szerző helyesbítéseinek magyarázatát szögletes zárójelbe tettük. Ahol a szerző egy összetett kifejezésnek csak egyik részét törölte, akkor csak az általa áthúzott részt közöltük, míg a hozzá tartozó szókapcsolatra, amely a szövegben változatlanul maradt, ~ tilde jellel utalunk. Például: Nyomdafesték [áthúzza: Könyv ~].

A törlések, javítások közlésével az volt a célunk, hogy a szerzőnek a szakkifejezések magyarártására vonatkozó változó elképzeléseit is megmutassuk. Hiszen kéziratának címlapján 1840 áll, de előszavának végén 1855. évi bejegyzést olvashatunk. S mivel kézírata végül is nem jelent meg nyomtatásban, elképzelhető, hogy azon még 1855 után is változtatott.

A német szakkifejezésekben, nem vizsgálva annak helyességét, ß-et szedtünk, ahol a szerző ezt használta kéziratában. A magyar szövegben viszont Szilády hol *s*, hol hosszú *f* betűt írt, amiben szabályt nem tudtunk megállapítani, ezért egységesen mai írásmódunk szerinti *s* betűt szedtünk.

A lábjegyzetek a szerzőtől származnak, kivéve a mostani kiadáshoz készült jegyzeteket, amelyeket (A szerk.) jelzéssel különböztettük meg. Még csak két éve állott a nyomda, amikor Toldy Ferenc Sziládynak azt jósolja, hogy „szakmabeli ismeretei, ügyessége és jó ízlése (vajmi ritkaság nálunk) a kecskeméti műhelynek rövid idő múlva nem csak jó hírt szerzendenek e hazában, hanem ki - mint hisszük - közhasznú vállalatok által az irodalomnak is hasznos szolgáltatokat teend...” A kitűnő irodalmár jóslatát Szilády tisztos életútja bőségesen igazolta. Példás és követésre érdemes pályáját és tiszteletreméltó személyét hadd hozza közelebb az utókorhoz egyéniségének a Műszótárban tükröződő emléke is.

Haiman György

Szilády Károly kéziratának nyomtatásba áttett szövege

Előszó

Mindenki tudja, milly bajos idegen eredetű és nevű tárgynak saját nyelvünkön adni *megállapított* jelentést - nem azért, mintha nem akadna reá alkalmas szónk, sőt épen az ellenkezőért, hogy t.i: igen is sok akad, jobbnál jobb; hanem az efféle műszavakat magyarosító, vakmerőségnek véelve saját ízlését 's véleményét másokra tolni, nem mer határozott lenni. Midőn pedig illy véleménynyel, ugyan azon tárgynak több jelentést ad, az olvasó tetszésére bízva mintegy, azt választani közöle, 's azzal élni, mellyiket saját nézetihez képest legjobbnak véli: önkényt teszi műszótárát bábellé, 's egész helyett még félnél is aligha rosszabbat nem adott. - Csekély ítéletem szerint, ha idegen tárgynak már egyszer magyar nevet akarunk adni, adjuk azt egészben, nem pedig *vagy-vagy*-al; azaz: adjuk *határozottan*, minden tétova nélkül ráfogva, hogy azt úgy és nem másképen hívják. Ha jó-e az a' szó vagy nem? ám taglalgassa aztán az, ki jobban ért hozzá, és cserélje fel helyesebbel; addig azonba éljen vele, kinek szüksége van rá - majd jól fog ez a rosznak vélt szó hangzani, ha mindenki' nyelvén forog!

Ílly nézetekből indulva, ámbár ezen Könyv[áthúzza: sajtói]nyomdászati Műszótárban ugyan azon egy tárgynak több jelentést is adhattam volna: mégis - kevés kivétellel - csak egyet, *előttem a' legjobbnak* látszót tettem ki, inkább akarván határozottan bizonyost adni elő, mint határozatlanul olly *bizonytalant*, mellynek még ezután kellene a' közvélemény' ítélőszékétől beavattatást nyerni. - Hisz' így mikor lesz megállapított műszavunk, 's mikor fogjuk egymást saját anyai nyelvünkön megérteni? főkép' mi könyvnyomtatók, kik közt - önnön hazánkban - tiszta magyar ajkú úgy áll a' Némethez képest, mint egy - százhoz!

(De most már, 1855-ben, nem úgy van, mert magyar születésű is van elég.)

Bevezetés:

A' könyvek' nyomtatására feltalált szélllyel szedhető betűk' különböző fajai, nevöket *eleinte* bizonyos körülménytől, vagy attól a' munkától nyerték, mellynek nyomtatására használtattak, 's e' miatt nem is egyforma minden Nemzetnél a' betűk' fajainak elnevezése. Ha más Nemzet saját nyelvén adhatott nekik nevet, miért ne adhatnánk mi Magyarok is a' magunkén? - Megpróbáltam ezért a betűfajoknak magyar elnevezést adni, néhol czélzólág - de épen nem erősen ragaszkodva - azoknak eredeti nevökre; inkább figyelmeztvén a' szebb hangzásra, és a' betűfajoknak hazánkban közönségesebb használatára.

A' Franciaország igen okosan tett az újabb időben, midőn betűit *typographiai pontokra* véve, ezeknek tartalma szerint nevezé el a' különbféle fajokat. Nekünk Magyaroknak is ezen elnevezést venni fel, 's minden más melléknév nélkül állandóan megtartani, ítéletem szerint a' legczélszerűbb lenne; mert így a' különböző fokoknak egymáshoz álló viszonyai egyszerre szembetűnnek; azonba igen röviden 's határozottan jeleli ki az ironyfokot. Például, ha ezen betűfajt akarom megnevezni: *Doppel Mittel Antiqua*, *Cursiv*, vagy *Fraktur* - csak ezt mondom: 28-as ős, dőlt, vagy tört. - Azonba más tetemes hasznai is vannak a typogr: pontokkal élésnek, miket mind előhordani itt helyem nincs; - csak ezeket jegyzem meg röviden:

Hat illy typographiai pont annyi, mint a' párizsi lábban 12 pont, vagyis 1 vonal; - ennélfogva

6 typogr. pont annyi mint 12 pont, vagy 1 vonal
 12 typogr. pont annyi mint - - - - - 2 vonal
 18 typogr. pont annyi mint - - - - - 3 vonal vagy $\frac{1}{4}$ hüvelyk
 36 typogr. pont annyi mint - - - - - $\frac{1}{2}$ hüvelyk
 72 typogr. pont annyi mint - - - - - 1 hüvelyk

Az alább előadott betűfajoknak fokozatiból tehát az is világos, hogy

1 Garmond és 1 Petit éppen $\frac{1}{4}$ hüvelyk;
 1 Ciceró és 1 Nonpareil ugyan annyi;
 1 Tertia és 1 Text éppen $\frac{1}{2}$ hüvelyk;
 6 Ciceró pedig egy egész hüvelyk.

Ezeket előrebocsátva, előadom a' közönségesen használatban lévő betűfajoknak eredeti nevét, utánna magyar elnevezését, s' végre typogr. pontok szerinti megállapítását, miszerint t.i. állandóan lehetne nevezni -

<i>A' betűfajoknak</i>		
<i>eredeti neve:</i>	<i>magyar neve:</i>	<i>typogr. pontokra osztva:</i>
Diamand	Gyémánt	4-es.
Perle (:Parisienne:)	Gyöngy	5-ös.
Nonpareille	Páratlan	6-os.
Colonel	Boglár	7-es.
Petit (:Jungfer:)	Dallnok	8-as.
Bourgeois	Kontárka	9-es.
Garmond (:Corpus:)	Jogász	10-es.
Cicero	Szónok	12-tős.
Mittel	Közép (:Ima)	14-es.
Tertia	Harmados	16-os.
Parangon	Nagy kontár	18-as.
Text	Szöveges	20-as.
Doppel Cicero	Kettős szónok	24-es.
Doppel Mittel	Kettős közép	28-as.
Kleine Canon	Kis bíbornok	32-tős.
Grosse Canon	Nagy bíbornok	40-es.
Kleine Sabon	Kis Czímes	62-tős.
Grosse Sabon	Nagy Czímes	68-as.
Kleine Missal	Kis Misés	80-as.
Grosse Missal	Nagy Misés	96-os.
Real	Koronás	120-as.
Imperial	Czári	150-es.
Sanspareille	Főpáratlan	200-as.

Vannak még ez utóbbinál nagyobb - különösen Angliában - 36 Cicero, vagy *fél- sőt egész lábnyi*, nagyságú öntött betűk is.

Meg kell itt jegyezni, hogy a' nagyobb rendű *Magyar* betűk, fokonként nagyobb ironyfajra öntetnek mint őket illetné; azért, hogy a' fiokbetűknek (:current:) fel 's lemenő szárai, az anyabetűknek (:Versal:) pedig pontozati 's vonásai [áthúzva: tökéletesen] jól felférjenek a' betű' testére. Így például a' Nagybibornok (:Grosse Canon:), Misés (:Missal:) ironyfajra van öntve, 's ez viszont nagyobbra; és így feljebb - de azért az imént előadott, typogr. pontokra osztott elnevezet mindenütt megmaradhat. Kár, hogy ezen nagyobb fokra öntést a' legközségesebb irjeleknél is, mint: Petit, Garmond, Cicero stb. használatba nem veszik a' betűöntők; mert ezekben az anya (:Versal:) betűk accentjei, a' betű-testen kívül állván, még a' festék-hengerre is nem ritkán reáragadnak. - Innen származik aztán néha az efféle vad hiba az anyabetűkkel szedett címekben: *keszítette iskolak számára* stb.

- - -

Könnyebbség' okáért még ezeket kívánom itt előlegesen kijegyezni:

1.) A' betűt a' Német háromféle néven nevezi, tehát magyarban is ezt követve lesz

a) **Schrift:** *Irony*; midőn egész alphabetet magábfoglaló összeség ugyanazon egy fokra értetik.

b) **Lettern:** *Irjelek*; akármi foku typust általánosan nevezve.

c) **Buchstabe:** *Betű*; mikor egyes darabról van szó.

Irjel két félé, u.m. **Versal:** *Anyabetű*,

Current: *Fiokbetű*.

Nemőkre nézve sokfélék; de ezeket csak két részre lehet osztani, u.m.: *keleti* és *nyúgoti* nyelvhez; amazt saját nemzete' nevével kell kitenni, mint *görög, arab, illyr* stb. *irony*; emezt pedig így:

Fraktur: *Tört* = *irony*. **Antiqva:** *Ősirony*.

Schwabacher: *Gót* = *irony*. **Cursiv:** *Döltirony*.

Az *Ősirony*, mellyel mi magyarok is élünk, az újabb időben két felé oszlott, ú:m:

Pariser Antiqva: *Vékony-ős*.

Englische Antiqva: *Vastag-ős*.

Ezeken kívül vannak egyes sorokra való betűk u:m:

Schmale: - - - - - *Sugár-*

Fette oder Compact: - - - - - *Zömök-*

Schreibschrift: - - - - - *Folyó-*

Affiche: - - - - - *Fatalpú*

Lapidar: - - - - - *Árnyékos-*

Egyptienne: - - - - - *Czigány-irony*.

2.) Némelly tárgyak' magyar elnevezése:

Átnézív, Revision.

Buktat, Umstülpen.

Csavorsó, Spindel.

Dob, Deckel.

Dorong, Bengel.

Díszjel, Vignett.

Egyenlít, Register machen.

Falemez, Span.

Fiók-czím [Áthúzva: *Fattyú~*], Schmutztitel.

Ferdesám, Schiefstege.
Forgatyú, Kurbel.
Függív, Aushängbogen.
Görgetyű [áthúzva: görfa], Walze (:sajtó része:)
 [Áthúzva: *Festék-*] *Henger*, Walze (:festék feladásra való:)
Hengerfogattyú, Walzengestell.
Hökkentyű, Gurt.
Ironykelme, Schriftzeug.
Ironylemez, Stereotyp.
Ironytár [áthúzva: rakány], Schriftkasten.
Ivtartó, Tenakel.
Kép, Form.
Képlő, *képlet*, Format.
Képlősám, Formatstege.
Képvas, Rahme.
Koczka, Gevierte.
Kopogó, Klopffholz.
Laplag, *egésZRét*, Placard.
Módba hoz, Zurichten.
Nevakard, Rastrum.
Nyereg, Träger.
Nyomattyu, Tiegel,
Nyugfa, Galgen.
Osztályzat, Schriftfach.
Órszem, Signatur (:az íven és ironyon:)
Összálló, Undurchgeschossen.
Párnázat, Unterlagen.
 [Áthúzva:] *Rakány*, Schriftkasten.
Rakpad, Formenregal [utólag *Képpad*-ra átjavítva]
Raktám, Setzregal.
Rétegez, Lagen machen.
Ritkító-penge, Durchschuß-linie.
Sám, Stege; Steg pedig: *ösvény*.
Simít. Satiniren.
 [Áthúzva:] *Sorozmány*, Columne [lásd *Szobor* alatt].
Sorozó, Winkelhaken.
 [Áthúzva: *Rakász*] *Szedő*, Schriftsetzer
Szemfény. Bildfläche der Schrift.
Szobor, Columne. [áthúzva, majd odaírva] (marad, jó szó)
Szögellő, Kvadrat, Concordanz.
Térző, Spatia.
Tötelék, Ausschliefungen.
Zártok, Büchse.
Javítív, Correcturbogen.
Jelív, Einsteckbogen (:Marge:)
Védfedél, Rähmehen.
Védsor, Anschlagizeile.
Vezér, Divisorium.
Vonasz, Linie (:melly a' betű magassággal bír; *Penge*, melly annál alacsonyabb:)
Vontszögellő, Reglette.

Könyvnyomdászati¹ Műszótár

a' tárgyak' rövid magyarázatával együtt.

A.

Abbrechen: *Felfejti*, a' laptát, az az: szeget és szőrt belőle kiszedi. [Utólag áthúzva, mellette megjegyzés:] - Nincs már! -

Abbreiaturen: *Kurtító jelek.*

Abgang: 1) *Fogyaték*, a' papirosban, melly munka közben, mint hibás kézbe akad, vagy nyomás közben elszerencsétlenedett. - 2) A' segédnek *kilépte* szakmányából.

Abklatschen: *Mássát veszi.* Fába vagy akarmi ércbe vésett rajzról, ironykelméből olly lemezt készít, mellyen a' metszetnek minden vonása tökéletesen feltaláltatik.

Abklatschmaschine: *Másoló-műszer*, az imént leírt lemez' készítésire.

Abklopfbürste: *Vonókefe*; a javítandó ívek leverésire használtatni szokott, tömött lágy szőrű kefe.

Abkreischen, abkrösen: *Kipirít*; fűrészfűrészkor a' forró olajba kenyér-szeleteket mártogat, mind addig, míg az többé nem tajtékzik.

Abkürzen: *Kurtít* = valami szót egészen nem rak ki.

Ablegen: *Oszt, lerak.* A' [áthúzva: rakásznak] betűszedőnek azon foglalatossága, mellyel a' betűket az ironytárba (:Schriftkasten:) ismét visszarakja, még pedig minden betűt külön a' maga osztályzatába.

Ablegespann: *Osztópenge*; vékony léczecske fából (:fa-lemez:) mellyel a [áthúzva: rakász] szedő az osztásra szánt ironyt felfogja, 's osztás közben kezében tartja.

Ablösen: 1) *Felereszt*, a' képet (:formát:), t.i: a' nyomás bevégeztével a' képlő-sámokat az ironytól annyira eltávolítja, hogy ezeket könnyen ki lehessen venni, 's más képre rakni, vagy félretenni. -

2) *Felváltja*; miután t.i: két nyomó egy vagy több jegyet kinyomott, egymást felváltja; úgy hogy a'ki előbb nyomott, az most hengerrel foglalkozik, az ezt mívelt pedig nyom.

Abnehmen: *Leszedi*, a' megszáradott íveket a' kötélről, vagy másféle szárító készülékről.

Abputzen: *Letisztítja* a laptát a' ráragadt tisztátalanságtól. [A szerző ezt a sort utólag, nyilván amikor a festékező labdacso használaton kívül kerültek, áthúzta, majd az új jelentést tüntette fel:] A' festékhengert megmossa.

Abreiben: *Megtöri* - a' festéket finomra dörögli.

Absatz: *Kezdet, bekezdés*; új cikknél, hol rendszerint egy vagy két kockával beljebb kezdetik a' sor.

Abschäumen: *Lefejezi*; a' fűrésznak szánt forró olaj' tajtékát főzés közben leszedi.

¹ A szerző előbb Könyvnyomtatási-t, azután Könyvsajtói-t írt itt és a címlapon is, majd ezeket törölte. (A szerk.)

Abschlagen: 1) *Felüti*; a' képlő-sámokat kiszedi a' képből. - 2) *Szétszedi*, a' sajtót. - 3) *Lefejti*, a' laptárol a' bőrt, a festék-hengerről a' borítékot stb.

Abschnittlinie: 1) *Kezdővonal*, mely valami fejezet után jön. - 2) *Metsz-vonal*, azon lineácska a' benyomott íven, mely a' könyvkötőnek kimutatja, hol kelljen el metszeni.

Absetzen: *Kiszedi*, kéziratból az első lapot, mutatóul.

Abspülen; *Leöblíti*, a' megmosott képet tiszta vízzel, hogy az irony közt még talátható lúgot kimossa.

Abziehbogen: *Vontív*; azon ív, mely vissznyomatkor a' fedélben áll, 's melyet az előnyomat [áthúzza: szép ~] mindég be szokott egy kevésé mocskolni.

Abziehbürste: lásd **Abklopfbürste:** *Vonókefe*.

Abziehen: 1) *Levonja* kefével a' már kiszedett munkát javításra. - 2) *Piszkol*; t.i. az előnyomat [áthúzza: szép ~], festéke vissznyomatkor.

Accidentien: *Mellékmunkák*; olly apróbb nyomtatványok, melyeket nem lehet bekötni; mint: árjegyzékek, étlapok, tudósítások, belépti-jegyek, váltó-levelek, 's több effélék.

Achtund vierziger Format: *48-ad rétű*; miszerint egy ívre 96 lap jó.

Achtzehner Format: *18-ad rétű*; miszerint egy ívre 36 lap jön.

Ahle: *Ár, Szurka*. Lapos végü fanyélben álló hegyes aczeltű, mellyel a' [áthúzza: rakász], betűszedő javítás közben, kihúzza a' betűt a' többi közől, 's helyébe a' kívántat teszi, lapos nyelivel reáütve.

Alinea: *Új kezdet*.

Anfeuchten: 1) *Meglocsolja*, az ironyt osztáskor. - 2) *Megnedvesíti*, a' vissznyomat' papirosát, laptát, hengert stb.

Anführergespan: *Oktató*, az a' segéd, kinek keze alá inas adatik, hogy ezt [áthúzza: oktassa] tanítsa a' műtételre.

Anführungszeichen: *Idézőjel*; - lásd: **Gänsefüschen**.

Anglaise: *Angolirony*; kéziratforma igen szép, de kényes [áthúzza: betűk] irony.

Angriff: *Fogantyú*; egy darab szíjj a' fedél (:dob:) egyik szárnyán, ennek leeresztésire. - Ez vassajtóknál egy darab kerek pléhből áll.

Anhalten: *Késet*; a' laptával, sőt a' hengerrel is, a' képnek olly helyén, hova több festék kívántatik, a' szokottnál tovább feladása.

Anlaufen des Papiers: *Megtarkúl*. Ha a' beáztatott papiros feldolgozatlanul sokáig áll, e' miatt barna foltokat szokott kapni, főleg meleg időben.

Anlegesteg: *Melléksám, ferdesám*; - lásd: **Stege**.

Anschließen: *Hozzácsatol*; t.i. negyed ívet, három negyedhez.

Anschlagezeile: *Védsor*; melly szögellőkből (:Quadrat:) a' [föléírva és áthúzza: sorozmány] szobor (:Columne:) alá' vagy mellé' tétetik.

Ansetzblatt: *Nyuglap*; a' kéziratnak azon lapja, hol egyik rakász a' szedést félben hagyja, mivel a' másik ott kezdé munkáját. - Egyszersmind azon lap, mellyen végződik a' kirakott ív.

Antiqua Schrift: *Ős-irony*; magyar betűk.

Antreiben: *Szorítja*, a' kép' ékeit. Ennek bezárása előtt t.i: a' sámkat az irányhoz szorongatja, hogy mindenütt egy irányt összeálljon.

Antritt-Brett: *Talpalló*; az a' támasz-deszkácska a' faszajtó alatt, melynek a' nyomó jobb lábát veti, hogy annál nagyobb erővel húzhassa magához a' dorongot. [Utólag áthúzza, lapszéli megjegyzés:] már nincs!

Aufbinden: *Kiköti*. Az irányt, melyre szükség nincs, [áthúzza: szobor]sineggel körül tekeri, hogy össze ne omoljon.

Aushängen: *Felfüggeszti*; a' kinyomott íveket száradás végett kötelekre fel[áthúzza: rakja]aggatja.

Aufhebebank: *Ívezőpad*. [Eredetileg Példányzópad, javítva ívezőpadra.] Hosszú alacsony asztal, melyre a' különféle ívek, összeszedés végett, egymás mellé helyeztetnek.

Aufheben: *Ívezni*, összeszedni az íveket, jegyök szerint.

Auflage: *Kiadás*; bizonyos számú nyomat, ugyan azon egy könyvből, mennyit t.i: a' kiadó kíván.

Auflösen: *Felbontja*; a' kép' szobrairól a' zsineget letekergeti, miután a' képlősámkok felrakattak.

Aufräumen: *Feltisztogat* = eloszt, lerak.

Aufschlagen: 1) *Felfeszíti*; lapta fájára a' bőrt felhúzza, és szegekkel megerősíti. - 2) *Felállítja*, a' sajtót.

Aufschließen: *Felereszti*; felnyitja a' képet; t.i. az ékeket megeregeti.

Aufsetzen: *Felszedegeti*; összedőlt irányt a' sorozóba (:Winkelhaken:) rakja.

Auftragen: *Felad*; a' képet lapta vagy henger által festékekkel ellátja.

Aufstoßen: *Összerázza*; a' kinyomott 's már megszáradt rakás papirost, csomónkénti rázogató által egyenlővé teszi.

Auge: *Szemfény*; a' betűt ábrázoló felület. Az a' része t.i: a' betűnek, mely a' nyomatban meglátszik.

Ausbinden: *Kiköti*; az irányból összerakott [föleírva, áthúzza: sorozmányt] szobor [szobrot] sineggel körülveszi, hogy a' hajóból ki lehessen emelni és a' rakdeszkára tenni.

Ausdrucken: *Kinyomja*, a' képet; t.i. a' meghatározott számú ívek' nyomtatását elvégzi.

Aushängebogen: *Függív* = mutatóív. A' szerző, kiadó 's javító számára, minden kinyomott ívből előlegesen egy egy példányt szokás adni - 's ezt nevezik *függívnek*.

Ausheben: *Kiemeli*. 1) a' telirakott sorozóból az irányt hajóba ki teszi. - 2) a' képet a' sajtóból.

Aushelfen: *Kisegít*; a' szedő vagy nyomó, mikor rövid 's bizonytalan időre munkát adnak neki.

Auskeilen: *Kiékel*. Az al-lapon (:fundament:) a' rámat tartó ékeket vissza üti, hogy a' képet ki lehessen emelni a' sajtóból.

Auslassung: *Kihagyás*; - lásd: **Leiche:** *Dög*.

Auslaufen lassen: *Terjeszt*; valami rakmányt [áthúzza ~atot] ritkítottan állít össze.

Auslaufen: *Terped*: A' papirosról mondatik, midőn áztatás után nagyobbá lesz.

Auslegebank: *Sajtópad*; a' sajtó előtt álló azon alacsony asztal, melyen a' nyomtatni való, és a' már benyomtatott ívek állanak.

Ausputzen: *Kipiszkálja*; betüből a' bele ragadt mocskot, mely a' nyomaton tisztátalanságot okoz.

Ausraffen: *Kimarkolja*; a' felesleges betűket az ironytár osztályzatiból kiveszi, nehogy összekeveredjen a' más osztályzatban levőkkel.

Ausschießen: *Kirakja*; a' szobrokat bizonyos rendben a' rakdeszkára úgy helyhezteti, hogy az ívnek összehajtogatása után a' lapok egymás után sorba következzenek.

Ausschließen: *Kizárja*; a' sornak térzővel (:spatia:) és szögellővel megadja a' szükséges szélességet.

Ausschließungen: *Tőtelék*; t.i: térző, szögellő, koczka, félkoczka.

Ausschneiden: *Kimetszi*; a' védfedél' borítékpapirosán azt a' minek nyomtatásban látszani kell.

Aussetzen: 1) *Kiszedi* = a' betűrakást bevégez. - 2) *Kiad*; az olly sajtóról, melynek nyomattyúja (:Tiegel:) és al-lapja olly tökéletesen összeillenek, hogy semmi párnázat (:Unterlage:) nem kell hozzá, az mondatik: *jól kiadja*; az ellenkező esetben pedig *roszúl ad ki*.

Austreichen: 1) *Eldörgöli* = a' festéket a' táblán vagy kövön egyenlően szétosztja. - 2) *Kikörmözi* = a' papirosrakás felső íveit nyomtatás közben körömháttal úgy előre simítja, hogy könnyen fel lehessen venni.

B.

Balken: *Gerend*; a' fasajtón található két kereszt fa, a' sajtó-falak' összekötésire.

Ballen: 1) *Lapta*; fa nyéllel ellátott 's lószőrrel vagy gyapjával kitömött kerek bőrpárnácska, mellyel festék közöltetett régebben a' betűkkel. - 2) *Bál*, t.i. papiros, melly 10 kötést (:rizmát:) foglal magában. - 3) *Köteg*; bizonytalan nagyságú összekötött papiros csomó.

Ballen-haare: *Laptaszőr*; főtt lószőr, mellyel a' festéklapta kitömetik.

Ballenkneckt: *Laptatartó*; villa forma kétágú fa vagy vasszeg a' sajtó' bal oldalán, mellyre a' laptát állítják.

Ballen-meister: *Lapta-mester* (:a' mai időben már Hengermester:), a' két nyomó közül az nevezetik, ki a' laptának elkészítésével, 's annak jókarban tartásával foglalkozik.

Ballen-nägel: *Laptaszeg*; 1) a' bőr felfeszítésre szükséges szegek; - 2) régi, elhasznált, vagy igen megkopott irony, melly már alig olvasható nyomatot ad - (:mint ez idő szerint Busánszky naptárainak vásár-sorozatai:).

Band: *Sarokpánt*; melly a' sajtó fedelét a' futótáblán nyugvó taligával köti össze.

Bengel: *Dorong*; hosszú vasrúd a' sajtó közepén, mellynek magafelé húzása által eszközöltetik a' nyomás.

Bengelkopf: *Dorong-gomb*; ennek végén található réz- vagy ón-gömb.

Bengelscheide: *Dorong-hüvely*; a' vasrúd végít, hol megmarkoltatik, körülvevő fa.

Berechnen: *Számol*; az olly segéd, ki darabszámra fizettetik; - ellenkezője a' bizonyos fizetésen lévőnek.

Beschweren: *Súlyolja*; a' megáztatott papiros-rakásra követ vagy más terhet rak; vagy pedig a' [áthúzva: köteg-] csomagoló-satuba beszorítja.

Bildfläche: *Szemfény*; - lásd **Auge**.

Black-schrift: *Góth-irony*.

Blase: *Olajfőző üst*.

Bleywage: *Ólom-mérleg*; a' sajtó részeinek 's al-lapjának vízirányos helyheztetésire szükséges eszköz.

Bourgeois: *Kontárka*² = 9-es; ironyfaj, melly 9 typogr. pontot foglal magába.

Brechen: *Tör, tördel*; a' sor **töretik**, ha az utósó szó nem fér egészen bele, 's egy tagját a' másik sorba kell átvinni. - A' [áthúzva: sorozmányokat] szobrokat **tördelni** kell akkor is, midőn egyikből a' másikba egy vagy több sor tétetik át.

Bret; lásd **Setzbret**, **Waschbret**.

Brücke: *Hídlat*; Sajtónak az a' fa- vagy vaskészülete, melly a' csavorsót (:Spindel:) középett körülfogja, 's a' zárt magába veszi.

Buch: *Koncz*; enyvezett papírosnál 24, enyvezetlennél pedig 25 ív.

Buchdrucker: [Könyvnyomtató, helyesbítve:] *Könyvnyomdász*; ki a' könyvnyomtatást rendszeresen kitanúlva kezeli; ez viszont kétféle, u:m: *Nyomó* és [áthúzva: rakász] *szedő* - lásd ezeket.

Buchdrucker-herr: *Könyvnyomda* [áthúzva: ~sajtó] *birtokos*; szabadalmazott tulajdonosa egy könyvnyomó-intézetnek [áthúzva ~sajtó-intézetnek].

Buchdruckerey: *Nyomda* [áthúzva: Könyvsajtóintézet]; hol a' könyvnyomtatáshoz tartozó szerek és eszközök együtt találtnak.

Buchdruckerstock: *Díszjel*; - lásd **Vignet**.

Buchstabe: *Betű*; az Ábécének akármelyik magános jegye.

Büchse: *Zártok*; fasajtónál különféle készültek, mellyeken a' csavorsó átmegy.

Bundsteg: *Kötösvény*; azon tiszta hely a' benyomott íven, melly a' [áthúzva: sorozmányok] szobrok közt látszik, 's melly képezi a' könyv' hátát, hol t.i. bekötni szokták. Lásd: **Steg**.

Buntdruck: *Színes nyomat*; több féle színnel tett nyomtatás. - Lásd: **Congrevedruck**.

C.

Canon: *Bíbornok* = 32-tő [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Capital: 1) **Capitalsteg:** *Fejsám*, a' képen legfelső. - 2) *Fővonal*; az al-lapon tett azon vonat, mellyre a' vasráma fekszik.

² Kontárkának méltán lehet nevezni ezen különben kellemes ironyfajt, mert teste a' Petitnél 1 ponttal nagyobb, a' Garmondnál pedig kisebb, 's így mintegy kontárkodik a' kettő közt, de igen könnyen el is ögyeledhetik köztök. Ennek elmellőzésire legjobb, ha Garmond (:10 pontos:) ironyfajra öntetik.

Capitalbuchstaben: *Kezdőbetűk*; nagyobb rendű anyabetűk.

Capitälchen: *Törpe anyabetűk*; az ősironynál.

Capuziner: *Csuklya*; 1) a' fedélben (:dobon:) azon kártyalevél, mellyhez fektetik a' papirost, pontozók nélkül nyomandó apróságoknál; - 2) az a' kemény papiros, mellyel a' képnek azon része fedetik el, hol a' védfedél nem őrizheti meg a papirost bemocskolódástól.

Carton: *Pendel*; azon újra nyomott magános levél, melly hibás helyett köttetik a' könyvbe.

Cartoniren: 1) *Simít*; lásd: **Glätten**, **Satiniren**. - 2) a' könyvet kemény táblába köti.

Censor: *Könyvvizsgáló* [áthúzva: (:Rostás:)]; eléggé ismeretes hivatalbeli személy volt hajdan. - (De most már utólagosan üt agyon.)

Cicero: *Szónok* = *12-tes* [áthúzva: ~ pontos]; legközönségesebb ironyfaj.

Collationiren: *Összenéz*; azon foglalatosság, midőn valamely kinyomott munkának összerakott íveit, szurkával (:árral:) egyenkint felemelve, még egyszer átnézik, annak megvizsgálására, ha ki van-e a' nyomtatványhoz tartozó teljes szám.

Colonel: *Boglár* = *7-es* [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Columnne: *Szobor* [áthúzva: sorozmány]; ironyból összerakott lap; ettől **Gerade Columnne:** *Páros* [áthúzva: sorozmány] szobor, melly páros számmal kezdődik; - **Ungerade Columnne:** *Páratlan* [áthúzva: sorozmány] szobor; melly páratlan számon kezdődik. [A margón áthúzva: tán sormány; pirossal: Rakmány is jó...]

Columnnen mass: *Szobormérték* [áthúzva: sormány ~]; fa- vagy ércz-sám, mellyre a' különböző nagyságu lapok hossza fel van metszve.

Columnnschnur: *Szoborzsin* [áthúzva: sormány ~]; ennek körülkötésire.

Columnnenträger; [Áthúzva *Szobor*]szolga [áthúzva: sormány ~]; kétszeresen összehajtott írópapiros, mellyre a' szobrokat teszik addig is, míg a' rakdeszkán elrendeltethetnének.

Columnntitel: [Áthúzva *Szobor*]czim [áthúzva: sormány ~]; a' lap legelső sora felett álló rövid kivonata a' tárgynak.

Columnnenziffer: [Áthúzva *Szobor*]szám [áthúzva: sormány ~]; minden szobor kezdetén álló szám, melly a' könyv' lapjait folytonos számozattal jelenti.

Completiren: *Teljes számúvá teszi, kiegészíti*; a' könyv' néhány ívből álló csapatjait sorba egymásra rakja, hogy belőle egy tökéletes példány legyen.

Complet: *Teljes számú, egész*.

Compreß: *Tömött, összeálló*; ritkító-penge nélkül rakott szobor.

Concordanz: *Szögellő*; lásd: **Qvadraten**.

Condition: *Szakmány*; szerződés, miszerint a [áthúzva: rakász] szedő vagy nyomó valamely intézetben munkába lép.

Conditioniren: *Szakmányoz*.

Congrevedruck: *Congrévnyomat*; miszerint különbféleképen kimetszett, szélyel szedhető 's könnyen ismét összerakható táblácskákról, egyszeri nyomattal többféle színű egészet lehet nyerni.

Consensweise: *Darabszámra*.

Corpus = Garmond: *Jogász = 10-es* [áthúzva: ~ pontos]; a' szónokkal együtt legközségesebb ironyfaj.

Corrector: *Javító*; az, ki a' javítandó íveket megoldvassa, 's a' benne talált hibákat a' lapok' szélire kijegyzi.

Correcturbogen: *Javítív*: az imént említett célra kefével levert ív.

Correcturzeichen: *Javítási jegyek*; mellyekkel a' javítívet megoldvasó él, midőn a' [áthúzva: rakász] szedő különbféle hibáit a' papiros' szélire kijegyzi.

Corrigirstuhl: *Javítszék*; magas lábú, 's forgatható kerek táblával ellátott asztalka, mellyre a' [áthúzva: rakász] szedő javítandó képeit helyhezi.

Couverture: *Boríték*; nyomtatott fedele a' gatyába' kötött vagy fűzött könyvnek.

Cursiv: *Dőltirony*. - A' futó betűk.

Custos: *Őrszó*; az a' szó, vagy ennek tagja, minden lapnak, vagy csak az ívnek utolján, mellyel a' következő lap kezdődik. - Már kiment a' szokásból. [Az utóbbi megjegyzés későbbi írással.]

D.

Darunterschlag: *Alsor*; melly szögellőkből mindenik sorozmány [átírva, a korábban írott „szobor” fölé] alá tétetni szokott.

Dazwischenschlagen: *Közsoroz*; ritkító-pengével, vagy szögellősorral, valamelly rakmányt ritkábbá tesz.

Deckel: *Fedél*;³ fából vagy vasból készült 's finom vászonnal bevont négy szegű nagy rá mája a' sajtónak, mellyre a' nyomtatandó tiszta ív tétetik, 's a' *véd fedéllel* (: **Rähmchen**;) befedetik. A' *kis-* vagy *borító fedél* (: **Einlegedeckel**;) hasonlókép' fából vagy vasból van, pergamennel behú zva; ez a' nagy fedél' hátuljára erősítettik kapcsokkal - 's [áthúzva: néha] közé finom posztó is tétetik.

Deckelstuhl: *Nyugfa*; - lásd **Galgen**.

Defect: *Hiány*; valamelly ironyfajból hiányzó, vagy kelletinél több, megmaradt betűk.

Defectbogen: *Hiányív*; melly valamelly nyomtatványból, példányokba rakatása után, fennmarad.

Defectkasten, Defectregal: *Hiánytár*; hova a' felesleges betűket elteszik.

Defectzettel: *Hiányjegyzék*; feljegyzése valamelly ironyfajból hiányzó betűknek, melly jegyzék azután az ironyöntő' kezibe adatik a' végre, hogy a' hiányt pótolja ki.

Diamant: *Gyémánt* = 4-es [áthúzva ~ pontos]; legkisebb ironyfaj.

Divis: *Kötőjel*; (-).

Divisorium: *Vezér*; - lásd: **Tenakel**.

Doppel Cicero: *Kettős-szónok* = 24-es [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Doppel-Mittel: *Kettős-közép* = 28-as [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

³ Ezt, a hasonlatosságért, czélszerűen lehetne a rövid *dob* névvel kitenni.

Drucker: *Nyomó*; 'ki a' sajtónál végzi dolgát.

Duern: *Páros; egymásbamenő*; mikor két vagy több ív úgy rakatik ki, hogy egymásba helyheztetve köttethessen be.

Duodec: *Tizenkettedrét*; miszerint egy íven 24 lap van.

Dupliren: lásd: **Schmitzen**.

Durchschieszen: 1) *Ritkít*; a' rakatot ritkító-pengével, vagy a' szót térzővel szét-tágítja; - innen: **durchgeschoßen:** *ritkített*; **undurchgeschoßen:** *összeálló*. - 2) *Közérak*; az igen nedves papiros közé száraz íveket rak; - viszont: a' bekötendő könyvbe, minden laphoz tiszta papirost mellékel.

Durchschlagen: *Áttör*; mondatik a' rossz festékről, mely az okozza, hogy a' nyomat tulsó fele megsárgul.

Durchschuß: *Ritkító*; mind az, a' mivel a' sorokat vagy szókat egymástól eltávolítani lehet.

Durchschuß linie: *Ritkító-penge*; rézből vagy ironykelméből készült, különféle vastagságú 's hosszúságú pléhecskék, melyek a' sorok közé azért rakatnak, hogy egymástól távolabb álljanak.

E.

Egyptian: *Czigányirony*; szegletes vastag fajta betűk.

Eierkuchen: *Rátotta*; összedült szobor [áthúzva: sorozmány] vagy kép.

Einbringen: *Összevonja*; a' [áthúzva: rakatot] rakmányt tömöttebben állítja össze, hogy valami kimaradt szót vagy sort beszoríthasson.

Einfassen: *Beszegi*; valamelly [áthúzva: rakatot] rakmányt vonaszszal (:Linie:) vagy más czifrasággal körülveszi.

Einfassungen: *Szegélyszerek*; különféle alaku czifra jegyek, az imént említett célra.

Eingehen: *Összemegy*; nyomtatás közben a' papiros.

Einheben: *Beemeli*; a' képet sajtóba helyhezteti.

Einkeilen: *Beékeli*; az al-lapon úgy szorítja be a' képet, hogy meg ne mozdulhasson.

Einlaufen: *Összefut*; 1) ha valamelly [áthúzva: rakat] rakmány a' példányhoz vagy kézírathoz képest keveset ad; - 2) ha a' nyers papiros száradás után megkisebbedik.

Einlegedeckel: *Borítófedél*; - lásd: **Deckel**.

Einlegen: *Berak*; 1) papirost ívenként a' fedélbe, hogy egyenkint kinyomattasson; - 2) új betűket az ironytár' osztályzatiba.

Einschlagen: *Betakargatja*; 1) a' munka alatt nem lévő ironyt papirosba, fáját kívül reáírva; - 2) a' laptát, munka végeztével, nedves ruhákba.

Einsteckbogen, (:Marge:); Jelív; olly tiszta ív a' nyomtatandó papiros közöl, mely azért erősíttetik meg a' fedélben, (:dobon:), hogy a' többi íveket ahoz szabva, gyorsabban be lehessen nyomtatás közben rakni.

Einziehen, Becsapja; valamelly szakasznál a' sort egy vagy két koczkával (:Gevierte:) beljebb kezdi.

Esel: *Csacsi*; kisded tőke, melly a nyomtatandó papirosrakást tartó deszka alá tétetik, ennek felpolcuzására.

Exemplár: *Példány*; teljes számu könyv.

F.

Fach: *Osztályzat*; az ironytárban lévő fiókocskák.

Fahne: *Hasáb*; azon rakat, melly javításra egy darabban húzatik le, mielőtt szobrokra [áthúzva: sorományokra] osztatna.

Falzen: *Hajtogat*; az ívet illető formája szerint összehajtogatja.

Farbe, Buchdruckerfarbe: *Nyomdafesték* [áthúzva: Könyv ~]; keményre főzött olajból 's bécsikoromból készült vastag festék, mellyel élnek a' könyvnyomtatók.

Farbeisen: *Festéklapát*; kisded, lapát forma vaseszköz, mellyel a' festéket a' táblán elsimítják.

Farbe nehmen: *Festéket vesz*; a' laptát vagy hengert festékekkel kellően ellátja.

Farbestein: *Festéktartó*; a' sajtónál.

Farbetisch: *Festéktábla*; mellyen a' festék, henger által szétdörgöltetik.

Feuchtbret: *Áztatódeszka*; hevederekkel ellátott tábla, mellyen a' beáztatott papiros-rakás áll.

Feuchten: *Áztat*; a' nyomtatásra való papirost, vízen keresztül huzva, nedvessé teszi.

Feuchtpäne: *Áztató-léc*; két darab vékony zsendely, melly közé szoríttatik, konczonként, a' vízen keresztül vonandó papiros.

Feuchtzuber: *Áztató-dézsza*; hosszúkas edény, mellyben papiros áztatásakor a' víz áll.

Filz: *Szövet*; gyapjúból, a' sajtó-fedélbe (:dobra:) való.

Final-linie: *Végvonasz*; berekesztésnél álló kisded linea.

Finalstock: *Vég-diszjel* = vignett.

Firn: *Firnász, főttolaj*; vastagra főzött lenmag olaj; a' könyvfestékek fő létrésze.

Fliegenkopf: *Vakszem*; az, mikor a' betűnek szemfénye lefelé, lába pedig felfelé áll, 's vigyázatlanságból úgy nyomatik le.

Folio: *Felrét*; [Félrét?] miszerint 4 lap jön egy ívre.

Form: *Kép*; rámába zárt vagy zárandó szobrok [áthúzva: sorozmányok], mellyek az ívnek egyik oldalát képezik.

Format: *Képlő, képlet*; ez alatt értetik a' szobrok [áthúzva: sorozmányok] hossza és szélessége, és az ezeket körülvevő sáмок.

Format abschlagen: *Képlőt leüti*; sáмокot a' szobrok' [áthúzva: sorozmányok] közeiből kiszedi.

Formatbildung: *Képlőkészítés*; az a' munka, mellyel a' papiros nagyságához képest kiszabtatnak a' szobrok, [áthúzva: sorozmányok] tiszta közei.

Formatbuch: *Képlőkönyv*; mely a' szobrok [áthúzva: sorozmányok] kirakása módját magában foglalja.

Formatlehre: *Képlet-tan*; annak magyarázata, miképen kelljen a' különféle rétű ívek' szobrait [áthúzva: sorozmányait] úgy helyheztenni el, hogy kinyomtatása és összehajtogatása után a' lapok sorba következzenek.

Formatqvadraten, vagy: **Formatstege:** *Képlősám*; bizonyos mértékre vett, üreges közepű sám, ironykelméből öntve, mellyel minden féle képet, sőt üres lapokat is, hamar és könnyű módon össze lehet szerkeztetni.

Format überschlagen: *Felsámolja*; az az, a' képet szükséges sámokkal ellátja.

Formen-regal: [áthúzva: Rakpad] *Képpad*; hol a' rakdeszkára elhelyezett képeket tartják.

Formenschneider: *Díszjelmetsző*; ki fába vagy ércbe díszjeleket (:Vignetten:) 's egyéb czifraságokat tud metszeni.

Fraktur-Schrift: *Törtirony*; német betűk.

Frosch: *Béka*; némelly sajtó-fedélben az ívek' könnyebb kirakhatására szolgáló darab bőr.

Fundament: *Al-lap*; (:vassajtóknál pedig, **Tisch:** *Asztal*:); a' sajtónak vas- réz- vagy kőből készült alsó táblája, mellyre a' kép helyheztenetik.

Fuß: *Talpa*; alsó része a' szobornak [áthúzva: sorozmánynak] vagy képnek.

G.

Galgen: *Nyugfa*; fasajtónak azon része, mellyre a' fedél (:dob:) kinyitáskor ráfekszik. - Vassajtónál másféle készület lévén, ott *tartalék* van.

Gänsefüßchen: *Idézőjel, Libaláb*; felhozójel; péld: „ ”

Garmond: lásd: **Corpus:** *Jogász = 10-es* [áthúzva ~ pontos] ironyfaj.

Geschmier: *Mázolat*; tisztátalan nyomtatás.

Geschicht, Bildfläche der Schrift: *Irony szemfénye*; azon felszíne, melly a' betű valódi jellemét képi.

Gespan, Compagnon: *Társ, czimbora*; így nevezik egymást azon segédek, kik ugyan azon egy munkával foglalkoznak, vagy a' sajtón együtt dolgoznak.

Gevierte: *Koczka*; kisdud szögellő, melly minden oldalról az irony' fajával bir; - innen: **Halbe gevierte:** *Félkoczka*.

Gießform: *Hengermenta*; rézből vagy [áthúzva: bádogból] öntött vasból készült üres henger, mellybe a' rugalmas hengervegyület öntetik.

Gießzettel: *Öntjegyzék*; annak meghatározott jegyzéke, hogy bizonyos súlyhoz hány darab betűt kelljen önteni.

Glanzpappe: *Simítópapiros*; vékony, de azért erős és igen síma tábla-papiros, melly közé rakatik a' díszesebb nyomtatvány, [áthúzva; megsímulás végett] 's úgy szorítatik be.

Grab: *Gödör*; a' [áthúzva: rakatban] rakmányban szorítással nyert hely, hogy oda valami kihagyott szót be lehessen igtatni.

Griff: *Fogat*; annyi sorból álló irony, mennyit a' [áthúzva: rakász] szedő osztó-pengéjével egyszerre könnyen felfoghat.

Grundstrich: *Alapvonás*; a' betűnek vastagabb [áthúzva: vonása] szárai.

Guß; ein Guss Buchstaben: *Egy öntet*; bizonyos ironyfajból annyi, a' mivel csak néhány szót vagy sort lehet kirakni.

Gurt: *Hökkentyű*; szíjából vagy zsinegszövetből készült, 's a' sajtó' futótáblája alatt lévő görfára tekergődző heveder.

H.

Haarspatia: *Hajszál tértő*; a' legfinomabb tértő minden ironyfajnál; mely soha sem több egy typ. pontnál.

Haarstrich: *Hajszálvonás*; a' betű' finom [áthúzva: vonása] szárai.

Halbgevierte: *Félkoczká*; - lásd: **Gevierte**.

Harsch: *Pattogó*; mondatik az olly papirosról, mely hirtelen száríttatott meg, 's e' miatt durva keménnyé lesz.

Hochzeit: *Lagzi*; valamely szoborban [áthúzva: sorozmányban] ugyan azon egy tárgynak vigyázatlanságból kétszeri kirakása, mely miatt egyiket ki kell venni.

Himham: *Hinta*; az a' kötél, melyhez támaszkodik némely fasajtónál a' védfedél, kinyitáskor.

Hohlstege: *Üreges-sám*; - lásd: **Formatqvadraten**.

Hurenkind: *Fattyúsor*; valamely szoborban legfelül magánosan álló vég- vagy berekesztő sor.

I. J.

Imperial: *Czári*; = 150-es; nagyobb rendű ironyfaj.

Index: *Foglalat*; - lásd **Register**.

Inhalt: *Tartalom*; feljegyzése valamely könyvben található szakaszoknak stb.

Interpunction: *Írási jelek*; különféle jegyek, melyek által a' beszéd' értelme meghatározatik.

Introitus: *Belépet*; Minden segéd, ki valamely [áthúzva: Intézetben] nyomdában szakmányt kap, tartozik az ott lévő személyzetnek egy kevés borralalót adni; melyet aztán rendszerint együtt költenek el. - Megavult helytelen szokás!

Inventárium: *Lelettár*; feljegyzése [áthúzva: az Intézetben] a' nyomdában találtató mindenféle szereknek és eszközöknek,

Justiren: *Rendezi*; a' [áthúzva: rakász] szedő mind azt, minek bizonyos kiszabott mértéket kell adni. *Szobrot* [áthúzva: sorozmányt] *rendezi* = a' [áthúzva: sorozmány] szobor mértékhez szabott hosszát megadja.

K.

Kapitel: *Szakasz*; elosztás a' könyvben.

Karren: *Taliga*; némely fasajtónál a' futótáblába vésett azon szegletes lapos láda, melyben a' kő- réz- vagy vasból készült al-lap, fűrészpor közt nyugszik.

Kasten: *Ironytár*; - lásd **Schriftkasten**.

Kegel, Schriftkegel: *Fok, ironyfaj*. Ez alatt értetik a' betű' testének terjedelmessége, azon lapjától, melyen az őrszem (:Signatur:) van, a' tulsó sima lapjáig; 's ez mutatja ki minden irjelnek tulajdon fáját. - Ennél fogva egy [áthúzza: Könyvsajtóintézetben] könyvnyomdában sokféle ironyfaj van, különböző fokra; mint például: Dallnok (:Petit:), Garmond (:Jogász:) stb. - vagy másképpen mondva: 8-as [áthúzza: ~ pontos], 10-es [áthúzza: 10 pontos] stb. Továbbá van Dallnok, jogász fokra (:Petit auf Garmond Kegel:); Jogász, Szónok fokra (:Garmond auf Cicero Kegel:) stb. - vagy ezeket is a' főntebb ajánlott móddal téve ki: 8-as [áthúzza: ~ pontos] 10-es fokra; 10-es [áthúzza: ~ pontos] 12-tes fokra stb. - Lásd ezt is: **Papierhöhe, Schrifthöhe**.

Keil: *Ék*; ferde oldalu apró fadarabok, melyekkel a' kép vasrámába szoríttatik.

Keilrahme: *Képvás, ékráma*; vasból, hasonló középsámmal (:köldökkel:), melybe ferdesám és ékek segedelmével szoríttatik be a' kép. - Ez sok tekintetben jobb a' *csavaros-rámánál*, melyről alább lessz szó **Schraubenrahme** alatt.

Keiltreiber: *Ékütő*; az ékek beverésire használtató kemény fa.

Kienruss: *Bécsikorum*; fő létrésze a' könyvfestéknek.

Klopfen: *Megkopogatja*; a' képet, t.i. a' netalán magasabban álló betűket, kopogó' és kalapács' segedelmével, egyenlőre leveregeti.

Klopfholz: *Kopogó*; négyszegű, hoszúkás, vastag deszkácska, melynek igen sima alsó lapjával az imént leírt munka végbevitetik.

Kopf: *Fő, fej*: 1) minden szobor [áthúzza: sorozmány] felső sora; - 2) a' szakaszok vagy cikkek elein álló rövid tartalom, cím stb.

Körper: *Teste*; a' vassajtónak azon fő része, mely fasajtónál a' két oldalból, felső és alsó gerendből áll.

Krätschen: *Zagyválnak*. - a' betűk, mikor az összeálló szoborban [áthúzza: sorozmányban] több sor összezavarodik.

Krätze: *Salak*; az ironyércznek azon hulladéka, mely megolvasztás közben folyóvá nem lesz, hanem szürke helyben fenn lebeg.

Kreuz: *Keresztfa*; hosszú szárú T forma könnyű faeszköz, melyel a' kinyomott íveket száradás végett kötelekre aggatják.

Kreuzsteg: *Keresztösvény*; az a' tiszta köz a' kinyomott íven, mely a' fővel egymásnak álló szobrok közt van. - Lásd **Steg**.

Krone: *Korona*; a' fasajtó legfelső része.

Kurbel: *Forgatyu*; a' sajtók' futótáblája alatt álló görfából kinyuló, meggörbitett vasrúd, melynek vége fából készült *foratyu-hüvelylyel* el van láttatva; ennek jobbra 's balra tekerése által hozatik mozgásba a' futótábla.

L.

Lagen: *Rétegek*; a' tartalmazabb nyomtatványoknak, folytába menő jegyek szerint, egymásba tett [áthúzza: részei] ívei, melyek rendszeren 6, 10 ívből állanak.

Lagen machen: *Rétegez*; az íveket az imént leírt módon egymásba rakja.

Lauffer: *Inda*; egy darab simított kő, mellyel a' festéket eldörgölik a' márványablán.

Laufbret: *Futótábla*; Fasajtónak azon része, melynek alsó lapjára vannak erősítve a' futókorcsolyán járó rézkapcsok (:békák:); felső lapjába pedig azon láda van vésve, mellyben a' vas- réz- vagy kő al-lap nyugszik. A' görfa, és az ezen keresztül menő vas forgatú, ezen futótáblával van összeköttetésben, olly módon, hogy a' görfára tekergődő hökkentyűnek egyik vége a' tábla elejéhez, másik vége pedig annak hátuljához van erősítve, 's ekkép a' forgatú tekerésekor a futótábla előre hátra mozog.

Lauge: *Lúg*; hamuból készül, mellyel lemosatik a' betűkre ragadt festék.

Leiche: *Dög*; így nevezik a' rakatban vigyázatlanságból kihagyott szót vagy sort.

Ligaturen: *Kettős betűk*; mint fi, ff, fl, mellyek együvé vannak öntetve.

Linie: 1) *Vonasz*; az, mellynek az ironynyal egyenlő magassága van, 's annál fogva belőle tabellát, vagy szegélyt készíthetni. Innen **Stücklinie:** *Szeltvonasz*; **Setzlinie:** *Rakvonasz*. - 2) *Penge*, az, melly az ironynál alacsonyabb, és csak sorok' ritkítására szolgál.

Lettern: *Irjelek*; mellyekkel a' könyvnyomtatásra élnek.

Lossprechen: *Felszabadítja*, az inast, kitöltött tanuló évei után.

Lücke: *Hézag*; rendin túl nagy köz a' szók közt.

M.

Makulatur: *Takarópapiros*; nyomtatás közben elromlott papiros; vagy valamelly nyomtatványból kimaradt hiány ívek.

Mänchen auf mänchen machen: *Hasonmásol*; nyomtatásban lévő tárgynak betűről betűre viszont kiszedése.

Manuscript: *Kézirat*.

Marge: *Jelív*; lásd: **Einsteckbogen**.

Marginalien: *Széljegyzetek*; a' szobor szélére való jegyzések, vagy a' mellette álló tárgynak rövid kivonata.

Mater: *Anyasróf*; a' sajtónak azon része, mellybe a' csavorsó (:Spindel:) jár.

Matrize: *Ironyminta*; mellyben a' betűnek vagy díszjelnek formája mélyen, nem pedig felemelkedetten látszik.

Median: *Középnagy*; **Großmedian:** *Nagyobb rendű*; p:o: Median 8°: középnagy 8adrét; - Großmedian 4°: nagyobb rendű 4edrét stb.

Meteor en pages: *Rendező, szobrozó*; nagyobb Intézetekben olly ügyes rakász, ki a' czimeket 's más díszesebb mellékmunkát készíti; a hasábrakatot szobrokra osztja, rendezi; 's vigyáz, hogy minden munka illő rendben végeztesen.

Mignon: vagy **Colonell:** *Boglár* = 7-es [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Mittel: *Közép*⁴ = 14-es [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj. Épen két akkora, mint a' Boglár.

Mittelsteg: *Középsvény*; a' benyomott ív' közepén találató tiszta hely. - Lásd: **Stege**.

Missal: *Misés* = 80-as [áthúzva: ~ pontos]; nagyobb rendű ironyfaj.

Mönch; mönchbogen; mönchschlag: *Barát, barátnyomat*. A' lenyomott íven azon hely - sőt maga az egész nyomat - mellyel a' henger, vagy a' lapta, nem eléggé közlé a' festéket, 's e' miatt halvány szürkén látszik.

Musirte Schrift: *Czifra irony*; melly azonba kacsaringos hajszál vonásokkal nincs ellátva; mert ez **Kanzleyschrift:** *Irvairony* [? rosszul olvasható!]

N.

Nachdrucker: *Utánnnyomató*; az, ki olly munkát, mellyet törvényes kiadója már kinyomtatott, igazságtalanul utánna nyomat.

Nachschießen: *Pótlékol*; nyomás közben elszerencsétlenedett ívek helyét mással pótolja ki.

Nonpareille: *Páratlan* = 6-os [áthúzva: ~ pontos]; igen szép kisded ironyfaj; a' Szónok foknak fele.

Norm: *Őrczim*; rövid címe valamelly - főkép' több kötetből álló - könyvnek; melly tévedés' eltávoztatásáért, minden ív' első lapjának aljára, balról, [áthúzva: igen] apró betűkkel kitéttetik.

Noten: 1) *Jegyzetek*; a' szöveg (:text:) alá tétetni szokott világosítások; - 2) *Kóták*.

Notenbuchstaben vagy **Ziffer:** Jegyzetbetűk vagy számok; aprók 's magasak, mellyek az imént említett világosításra igazítják az olvasót.

O.

Octav: *Nyolcadrét*; miszerint 16 lap van egy íven.

Offizin: *Műterem*; hol a' könyvnyomtatási szerek és eszközök együtt találtnak.

P.

Packpresse, Papierpresse: *Kötegsatú*; kisebb rendű csavaros sajtó, mellyben a' kész példányokat nagyobb csomókba kötik; 's a' megáztatott papirost is, jobb megállapodás végett leszorítják.

Pagina: *Lapszám*.

⁴ Ima néven is lehetne nevezni; mivel a' jó olvashatású imádságos könyveket rendszeren illy betűkkel szokás nyomtatni.

Papier abzählen: *Papirost számlál*; a' nyomtatásra való tiszta papirost koncz számra jegyek-be kirakja.

Papierfeuchten: *Papirost áztat*; - lásd *Fechten*.

Papierhöhe der Schrift: *Ironymagassága*; talpától fogva szemfényéig.

Papierzeichen: *Jegy*; - lásd: **Zeichen**.

Paqvettfetzer: *Darabrakász*; ki csak folytába szedi a' munkát, de más rendezí és osztja szob-rokra.

Parangonnage: *Szerkezet*; apróbb ironyfokok' összerakásából származott nagyobb fok.

Parenthese: *Zárjel* = (), vagy [].

Perl: *Gyöngy* = 5-ös [áthúzva ~ pontos]; igen apró ironyfaj.

Petit: *Dallnok*⁵ = 8-as [áthúzva: ~ pontos]; kisebb rendű szép ironyfaj.

Pfänchen: *Serpenyő*; az a' kívölgyelt darab aczél, melly a' nyomattyú' (:Tiegel:) kellő közepén, felül áll, 's a' mellybe a' csavorsó' csapja jár.

Placard: *Laplag*; *egészerét*; egész ív nagyságban.

Presse: *Sajtó*; azon erőmű, melly által az irony rakat' lenyomása eszközöltetik. Illyén sok nemű 's nevű van, részint fából, részint egészen vasból; melly utóbbi közt legnevezetesebb a' *Columbian*, *Stanhope*, a' legújabb időben pedig igen egyszerű szerkezetöknél fogva divatba jött *Hagar* és *Zweibrücki* féle - 's végre a' *gyorssajtók*.

Preßbank: *Sajtópad*; - lásd: **Auslegebank**.

Preßmeister: *Sajtómester*; az a' nyomó, ki a' sajtóba emelt képet módba hozza, 's a' sajtó apróbb bajain is segíteni tud stb.

Preßspäne: *Simitópapiros*; - lásd **Glanzpappen**.

Preßwände: *Sajtó-oldalai*; a' fasajtónak egyenest álló két oszlopa, melly felül a' koronával, alól pedig a' talppal összeköttetésben áll.

Prime: *Elő*; a' lenyomott ív' első szobra; vagy az ív első képe = [áthúzva: *Szép ~*] *Előnyomat*

Primenblatt: *Előlap*; a' kéziratnak azon lapja, mellyen a' főtárgy áll; az t.i. hol a' rakat kezdetét veszi.

Primentafel: *Előtábla*; olly tábla, melly kimutatja, hogy a' folytába menő ivenk közöl akár-mellyik, hanyadik lapon kezdődik? - Ennek megtudására azonban legegyszerűbb mód az, ha azon számmal, a'hány lapból áll egy ív, sokszorozom a' kérdéses ívet megelőzőnek számát. Például: azt akarom megtudni, hogy 12-edrétben a' 9-dik ív hanyadik lapon kezdődik? - 12-edrétben

egy íven van ----- 24 lap,
ezt sokszorozom ----- 8-al,

's lesz 192; tehát

a' 9-dik ív 193-dik lapon kezdődik stb.

⁵ Mivel a' verseket rendszerint illy betűkkel szokás nyomtatni.

Punct: *Pont*; mértékjel, mely által az újabb időben mindenféle ironyfaj meghatároztatik. Hat illy typogr. pont tesz 1 vonalt; tehát mintegy 1-8 része a' Dallnok foknak. - A' legfinomabb hajszáltérző épen *egy pontos*.

Puncturen: *Pontozók*; olló forma 's végén hegyes szegecskével ellátott egy pár vaspléh, mely a' sajtófedélben (:dobon:) alól és felül megerősítetve, a' papirosnak kellő helyhezetben tartására szolgál.

Puncturlöcher: *Pontozólukak*; az imént leirt vasak hegyei által okozott lukak a' papiroson.

Puncturspitze: *Pontozó' hegye*; a pontozóvas' nyakán legvégről felálló hegyes szegecske.

Puncturzange: *Pontozó-csipő*; lapos fejű kisdéd harapófogó, az elgörbült pontozó hegyének kiegyenesítésére.

Q.

Qvadraten: *Szögellők*; az ironyrakatban üres helyek' kitöltésire szolgáló, 2, 3, de rendszerint 4 Szónok-koczka (:Geviert:) szélességű, 's magánál a' betűnél alacsonyabb kisdéd sámok; melyek okozzák, hogy a'hol állanak, ott lenyomatkor tisztán marad a' hely.

Qvart: *Negyedrét*; miszerint 8 lap van egy íven.

Qverformat: *Harántképlet, hárántlag*; az, mikor a' szobornak hossza képezi szélességét.

R.

Rähmchen: *Védfedél*; a' nagy fedélen (:dobon:) találtató, 's vaspléhből készült rámacska, író-papirossal beborítva, mely úgy metszetik ki, mint a' lenyomandó tárgy kívánja; annál fogva a' fedélben álló tiszta ívet egyébűtt védi a' festék által történhető bemocskosodástól.

Rahme: *Képvas*; négy szegletű vasráma, hasonló köldökkel, melybe ékekkel szoríttatik a' kép.

Rahmeisen: *Képvas-sámja*; a' csavaros képvason belől álló két vassám, melyre közvetlen hat a' csavar, 's ezáltal a' szobrok a' sámhoz szoríttatnak. - (:Nálunk nem élnek vele - 's igen helyesen! - Jobb annál a' fa-ék:)

Rastrum: *Nevakard*; vékony, tömött lineázatokból álló, 's különbféle vastagságu vonasz, melyet leginkább a' Váltólevelekben azon helyre használnak, hova a' pénz mennyiség íratik, hogy így a' vakarás általi hamisítás megghiúsítasson.

Real: *Koronás* = 120-as [áthúzva: ~ pontos]; nagyobb rendű ironyfaj.

Regal: ez a' polczozat, hol ironytárok, képek és sámok tartatnak; ennél fogva van **Setzregal:** *Raktám*; **Formenregal:** *Rakpad, képpad*; **Stegeregal:** *Sámpad*.

Register: *Egyenlet*; az egész ívre nyomott tárgynak olly állása, miszerint mind két oldalról egymásra illenek a' lapok. - Innen, **register machen:** *egyenlít*; annyi mint a' képnek olly helyhezetet ad a' sajtóban, hogy kinyomtatása után, az ívnek mind két oldalán, egymásnak tökéletesen megfeleljenek a' lapok.

Register: *Foglalát*, mutatótábla; rövid feljegyzése mind azon tárgynak, miről a' könyv értekezik; hozzá mellékelten azon lapszám is, mellyen a' tárgy van, vagy kezdetét veszi.

Reglette: *Vontszögellő*; fából vagy ironyanyagból [áthúzva: ~ kelméből] készült vékony sám, 6-tól 20 pontnyi vastagságban, 's mértékre osztott hosszúságban. Leginkább a' középösvény-nél (:Mittelsteg:) a' képvas' köldöke mellett használtatik. - De a' szobrok közt is jó szol-gálatot tesz.

Requisiten: *Kellék*; mindennemű szerek' és eszközök' összesége.

Revidiren: *Átnézi*; utánna nézi, ha a' rakász megigazította-e a' javítíven kijelelt hibákat.

Revision: *Atnézív*; legelső nyomatja a' képnek, melly a' javítívvel összehasonlítottatik.

Ries: *Kötés, rizma*; meghatározott számú papiros, melly a' nyomtatóban 500, az íróban pedig 480 ív.

Röschen: *Czifraság*; - lásd: *Einfassung*.

Ronde: *Kerekirony*; francia kézírathoz hasonló kerek betűk.

Rubrik: *Rovat, cikk*.

Ruß: *Bécsikorom*; főtt olaj után fő létrésze a nyomdai [áthúzva: könyv-]festéknek.

S.

Sabon: *Czímes = 62-tes* [áthúzva: ~ pontos]; nagyobb rendű ironyfaj.

Sack bekonnnen: *Talpára útifűvet kap*, az olly segéd, ki munkájából elbocsáttatik.

Satiniren: *Simít*; a' benyomott 's megszáradt íveket egyenként, fényes és síma tábla-papiros közé rakogatva, 's azután csavar- vagy vízmű-satúba szorítva símává teszi.

Satz: 1) [áthúzva: *Rakat*] *Rakmány*; az, mit a' szedő írjelekből összeszerkeztet. - 2) *Fogat*, az, mit a' faszajtó nyomattyúja egyszerre befog; innen 1-ső 's 2-dik fogat. A' vassajtó mind egy fogatra van készítve.

Sauerkraut: *Savanyú*; így mondják, mikor a' segéd többet ír fel számvetésiben mint meg-dolgozott; melly néha kifizettetik ugyan, de le kell dolgoznia.

Scharnier: *Sarokvas*; ismeretes vaspánt; ilyen van a' sajtófedélen (:dobon:) is.

Schienen: *Korcsolya*; két hosszú és sima vasrúd, mellyen a' sajtó futótáblája előre hátra csuszkál.

Schienenbret: *Korcsolyatalp*; mellyen az imént említett vasrúdak nyúgosznak.

Schiefstege: *Ferdesám*; rézsútos sám a' kép' lábainál 's oldalain; ott t:i: hol éekkel szorít-tatik be a' kép.

Schiff: *Hajó*; három felől oldallal ellátott táblácska, mellybe a' rakász összeszerkeztett sorait helyhezi, az ebből lett szobrot elrendezi, 's aztán kiköti. - Lásd: **Zunge** és **Vorthelschiff**.

Schimmel: *Deres*; az a' lenyomott ív, mellyel elfeledtek festékkel ellátni.

Schließen: *Bezárja*; a' szobrokat képvasba úgy beszorítja, hogy ide 's tova bátran lehessen vinni.

Schließnagel: *Csavarkulcs*; - lásd: **Schraubenzieher**.

Schließstein: *Rakkő*; sima [áthúzva: kőtábla, leginkább] márványtábla, melyen a' képeket nagyon czélszerűen ki lehet rakni 's beszorítani. - Ezt újabb időben öntött, aztán simára köszörült vas táblából készítik.

Schließzeug: *Zárszer*; mind azon eszköz, mi a' kép' bezárásához szükséges, mint: kalapács, ékezőfa, kopogó stb.

Schloß: *Závár*; faszajtónál azon rész, mely a' nyomattyúval összeköttetésben áll, 's melyen a' csavorsó keresztül megy.

Schmieren: *Piszkol*; akkor mondják, mikor a' sám, szögellő, vagy más nem oda tartozó rész az ironnyal együtt lenyomtatva, a' papirosra meglátszik.

Schmitzen: *Csiszolt*; mondatik az olly nyomatról, mely mintha kétszer volna lenyomva. - Ennek oka vagy az, hogy a' papiros, mielőtt a' nyomattyú rávonatna, a' betűket éri; vagy pedig, hogy a' rossz sarkú fedél (:dob:), mikor már a' képen fekszik, taszítás 's egyéb ok miatt helyéből kimozdul.

Schmutztitel [Áthúzva: *Fattyú~*] *Fiókcím*; a' szobor közepén álló rövid cím, mely rendszerint a' munka' első lapján áll.

Schnalle: *Csatt*; az a' kisdud vaskapocs, mely a' védfedelet a' nagy fedélhez (:dobhoz:) szorítja, mikor ezt a' képre leeresztik. - Vassajtónál nincs rá szükség.

Schneiden: *Metsz*; ha a' védfedél nem eléggé gondosan van kimetélve, 's valamely betű, szó, vagy sor, erre, nem pedig a' papirosra nyomtat le; ekkor mondják, hogy metsz.

Schnellpreße: *Gyorssajtó*; [áthúzva: olyan] Mesterséges szerkezetű vassajtó, mely gőz, ló, vagy ember által hajtva [áthúzva: a'mikor szörnyű] nagy gyorsasággal végzi a' nyomó foglalatosságát.

Schöndruck: [áthúzva; Szép~] *Elő-nyomat*; a' lenyomott ívnek első oldala. Így nevezik azt a' rakás tiszta papirost is, mely nyomtatás végett a' sajtó előtt áll.

Schränken: *Hátal*; a' behajtogatott íveket egymásra úgy [áthúzva: hajtogatja] rakogatja, hogy a' hajtott fele jobbra 's balra váltogatva essen.

Schraubenrahme: *Csavaros-képvás*; olly vasráma, melybe a' szobrok ék helyett sróffal szoríttatnak.

Schraubenzieher: *Csavarkulcs*; hegyesen végződő kalapács, az imént említett srófnak ki 's be csavarására.

Schrenz: *Itatóív*; gyapjú rongyokból készült szürke papiros.

Schrift: *Irony*; egy egész [áthúzva: alphabetet] ábécét magába foglaló összeség, azon egy fokú betűből.

Schriftfach: *Ironyosztályzat*; lásd: **Fach**.

Schriftgießerey: *Ironyöntő-Intézet*; olly hely, hol az imént említett betűket öntik.

Schrifthöhe: *Ironymagassága*; lásd: **Papierhöhe**.

Schriftkasten: *Ironytár, rakány*; sok osztályzattal ellátott négyszegű lapos láda, melyben ugyan azon egy fokú irony áll.

Schriftkegel: *Ironyfok, ironyfaj*; lásd: **Kegel**.

Schriftprobe: *Ironymutatvány*; lenyomata valamely könyvnyomtató-, vagy ironyöntő-intézetben találtató mindenféle betűknek.

Schriftschneider: *Ironymetsző*; ki a' betűk aczél bélyegét készíti.

Schriftsetzer: *Betűszedő; rakász*; - lásd: **Setzer**

Schriftsteller: *Könyvszerző*; ki valamely munkát kidolgoz és leír.

Schriftzeug: *Ironykelme*; - lásd **Zeug**.

Schwabacher: *Gothirony*; hajdan divatban volt, dísztelen, szegletes betűk.

Schwamin: *Szivacs*; mind rakásznak, mind nyomónak szükséges.

Schweizerdegen: *Kétkereső (:Jancsibözszi:)*; olly segéd, ki mind a' nyomást, mind a' betű-rakást érti, és mindenikkel foglalkozik - de rendszerint egyiket sem jól végzi.⁶

Sechsend dreißiger: *36-od rétű*; miszerint egy íven 72 lap van.

Sechzener: *16-od rétű*; miszerint 32 lap van egy íven.

Secunde: *Csillagos*; az ív' harmadik szobra, melyet rendszerint csillaggal szoktak megjelteni. - Átalában pedig jelenti az ív' 2-dik képét vagy oldalát is.

Sedezformat: *16-od rétű*;

Seite: *Lap, oldal*.

Seitenzahl: *Lapszám*.

Setzbret: *Rakdeszka*; síma felületű deszka, melyre a' rakász szobrait helyhezi.

Setzen: *Rak*; az ironyt vagy betűket, szókká, sorokká, lapokká, végre ívvé formálja, a' művészeti rendszabályok szerint.

Setzer: [betoldva: *Szedő*] *Rakász*; könyvnyomtatásnál az a' személy, ki az irjelek összeszerkeztetésével foglalkozik, melyből lessz aztán az ív; [áthúzza: és könyv] ennek kinyomtatása után pedig az ironyt helyére egyenként visszaosztja, hogy belőle ismét más ívet állíthasson össze.

Setzerinstrumente: *Rakászi műszerek*; mint sorozó, ívtartó, vezér, szurka (:ár:) stb.

Setzfehler: *Rakhiba*; a' rakász által munkája folytában ejtett hiba, mely főképp' egyik betűnek mással helytelen felcseréléséből, 's ez által a' szónak érthetlenségéből áll. Ha ezeket a' javító észre nem veszi, 's úgy nyomatik le, lesz a' [áthúzza: nyomtatási ~] *sajtóhiba*; mely kifejezés alatt némely könyvíró saját vigyázatlanságát vagy restségit szokta palástolgatni.

Setzlinie: *Rakvonasz*; rézpléhből vagy ironyanyagból [áthúzza: ~kelméből] készült vonasz, mely a' sorozóba tétetik, hogy a' betű reá könnyebben rakathasson. Használja ezt a' rakász egyéb munkája közben is.

Signatur: *Őrszem*; 1) minden ívnek 1ső és 3-dik szobra' alján álló szám vagy betű, mely mutatja hanyadik íve az valamely könyvnek; 's annál fogva a' tévedéstől megőriz; - 2) minden darab betűn találtató rovat, mellynél fogva a' rakász könnyen észreveheti, ha jól áll-e betűje a' sorozóban.

⁶ Schweizerdegen, szó szerint: Helvét kard; mellyel arra van célzás, hogy a' helvéta akárki zsoldjában kész katonáskodni, 's ahoz, ki fizeti, utolsó csepp vérig hű - de e' mellett vitéz is. Így én, e néven, kötelességét nem csak pontosan, de jól is végző személyt értek; már pedig az olly segéd, ki nyomó és rakász is egyszersmind, physikai oknál fogva sem végezheti jól, legjobb szándéka 's tudománya mellett is mind a' két foglalatosságot; ennél fogva illy emberre inkább tréfás mint megtisztelő név illik. - Ő valami olly forma egyed, mint a' ki nő és férjfi egy személyben.

Spalte: *Hasáb, szelet*; Szeletei a' szobornak, ha t.i: ez két vagy több ágra van osztva. - Így nevezetik az a' darab rakmány [áthúzva: rakat] is, mely még nincs szobrokra osztva.

Spaltenlinie: *Közvonal*; mely a' szeleteket egymástól elválasztja; de néha ez csak tisztán hagyatik.

Span: *Falemez*; igen vékonyra metszett deszkácska, a' sajtó védfedelén különböző czélokra használható.

Spatia: *Térző*. Minden ironyfajnak vannak különböző vastagságu, de magánál a' betűnél alacsonyabb pléhecskéi, melyekkel a' szók közt létező tiszta-tér képeztetik; ugyan ezekkel adatik meg a' soroknak kellő szélességek is.

Speck: *Schweinebraten: Kalács*; így nevezik azt a' munkát, mely kevés fáradságot okoz, még is a' nehezebbel egyenlően fizettetik.

Sperren: *Térez; tágít*; sorokat vagy szókat egymástól eltávolít.

Spieß: *Dárda, kópja*; nyomtatás közben felemelkedett, 's a' nyomaton is meglátszó koczka, térző stb.

Spindel: *Csavorsó*; sajtónak azon vastag srófja, mely az anyasrófba jár, 's mely által eszközöltetik a' nyomattyú' hatása a' képre.

Spitze: *Véglap*; az utolsó szobor, mellyen vége van valamely szakasznak, vagy az egész könyvnek.

Splendit: *Tág, világos*; minden ritkított rakat.

Steg: *Ösvény*; azon tiszta hely, mely az összehajtatlan íven a' szobrok közt látszik; czéljához képest pedig különböző mellék nevet visel, mint: **Bundsteg:** *Kötősvény*; **Kreuzsteg:** *Kereszt-ösvény* stb. - lásd ezeket a' magok helyén.

Stege: *Sám*; fából vagy ironykelméből, különböző hosszúságra- és szélességre készített, de a' betűknél alacsonyabb lécecskék, melyekkel képeztetik a' főlebb leírt tiszta hely. Ennek is több neme van, mint: **Bundstege:** *Kötsám*; **Kreustege:** *Keresztsám*; **Mittelstege:** *Középsám*; **Anlege-** vagy **Schief-stege:** *Ferdesám*. - lásd ezeket.

Stegefactor: [áthúzva: Sámgondviselő] *Sámgondnok*; bizonyos fizetéses nyomó, ki a' sajtókra 's ezekhez tartozó kellékekre felvigyáz.

Stegeregal: *Sámpad*; hol a' sámkat tartják.

Stegunterlagen: *Sámpolcsozat*; falemezből vagy ironykelméből, mely a' képben olly helyre tétetik, hova a' nyomás erősebben hat, mint kellene.

Stempelschneider: *Ironymetsző*; - lásd: **Schriftschneider**.

Stereotyp: *Ironylemez*; valamely betűrakatnak ironykelméből vékonyan kiöntött hasonmása; miszerint a' betűk egymástól el nem válhatnak, hanem mindég csak azon czélra lehet használni, mellyre öntettek.

Stücksetzer: *Darabrakász*; Hol több rakász dolgozik egy munkán közülök csak egy foglalkozik a szoborkészítéssel, t.i: a' szobrozó (:metteur en pages:), a' többi pedig folytonosan hasábokba rak, 's ezeket nevezik darabrakászoknak.

Stütze: *Gyámgerend*; 1) az a' gerenda, mellyel a' fasajtó felül a' szoba' menyezetéhez erősítetik, hogy ne mozogjon; - 2) az a' fa, mellyen a' futóábla jár.

Süßkraut: *Édesgyökér*; olly kész munka, mellyel a' segéd fizető napon nem számolt be, hanem később veszi fel árát.

T.

Tabelle: [áthúzva: Tabella] *Rovatos-lap*; Vonaszokból álló olly munka, melly az ügyes [áthúzva: rakó] szedő egész figyelmét megkívánja.

Tenakel: *Ivtartó*; végén vasszeggel ellátott hoszacska faeszköz, mellyre a' rakász kéziratát helyhezi, 's a' vezérrel (:divisorium:) odaszorítja.

Tertia: *Harmados* = 16-os [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Text: *Szöveges* = 20-as [áthúzva: ~ pontos]; ironyfaj.

Tiegel: *Nyomattyú*; a' sajtónak azon része, mellynek igen simára készült alsó lapjával eszközöltetik a' lenyomás.

Tisch: *Vasasztal*; al-lapja a' vassajtónak, mivel itt futótábla 's taliga nincs.

Titel: *Czím*; a' könyvnek első lapja, melly magában foglalja a' könyvnek elnevezését, a' szerző' és kiadó' nevét.

Träger: *Nyereg*; puha fából készült vékony deszkácska, vagy zsendely (:falemez:), melly a' védfedélben olly helyre ragasztatik, hova a' nyomat igen erősen hat.

Treibholz: *Ékezőfa*; - lásd **Keiltreiber**.

Tritt: *Talpaló*; - lásd **Antrittbret**.

Tympan: *Fedél* (:dob:) - lásd **Deckel**.

Typographie: *Könyvnyomtatás* mestersége.

Typographaeum: *Könyvnyomtatás* helyisége

U.

Ueberlaufen: *Kifut*; mondatik az ironytár azon osztályáról, mellyben a' betű olly tetézve meggyűlt, hogy más osztályba is könnyen behűllhat.

Ueberschlagen: *Felképlőzi*; sámokat a' szobrokra rendszeresen felrakja.

Ueberschuß: *Pótlék*; - lásd **Zuschuß**

Ueberstich: *Órántúli*; az olly munka, melly a' kiszabott munkálkodó órákon kívül végeztetik.

Ueberziehen: *Beborítja*; a' sajtó-fedelet (:dobot:) vászonnal behúzza.

Umbrechen: *Tördel*; 1) a' hasáb rakatot szobrokra osztja; 2) a' már kész szobrokat, vagy ezeknek sorait változtatja, hogy valami kihagyás (:dög:), vagy kétszeri rakat (:lagzi:) megigazíttasson.

Umgießen: *Átönti*; a' megkopott ironyt, vagy a' kiszolgált hengert újra önti.

Umschießen: *Átrakja*; a' helytelenül kirakott szobrokat kellő helyekre teszi.

Umschlag: *Boríték*; - lásd **Couverture**.

Umschlagen: *Megforgatja*; 1) a' beáztatott papirost, - 2) az egyik oldalán már benyomott íveket.

Umstülpen: *Buktat*; a' 12-ed vagy ezzel rokon rétű íveket egyik oldalok' benyomtatása után, magunktól előre vetve mintegy *buktatjuk* a' tulsó tiszta oldalára; ellenben egyéb rétű nyomtatványok, bal kézről jobbra *forgattatnak* meg.

Unterbalken: *Algerend*; fasajtónak alsó kereszt gerendája, a' nyomattyú alatt; az a' gerenda pedig, mellybe az anyasróf van erősítve, *Felgerendnek* neveztetik.

Unterlagen: *Párnázat*; hol a' nyomat igen gyengén jön ki, azon helyet, a' fedélben (:dobon:) a' jelív alá teendő darabka papirossal mintegy felpárnázzák; mi azt míveli, hogy a' nyomat egyenlőbben jön ki.

Unterlegen: *Párnáz*; az imént leírt munkát teszi.

Unterstehen: *Megállapodik*; a' beázott papirosrakás; miután t:i: egyenlően átnedvesedik.

V.

Vacat: *Tisztalap*; hol nincs semmi nyomat.

Verfasser: *Könyviró, szerző.*

Verlag: *Nyomatáru*; így nevezi a' sajtóbirtokos mind azt a' munkát, mellyet, mint tulajdonosa, saját költségén nyomtat és árul; - azt a' helyet pedig, hol az illy nyomtatványokat tartja, *nyomat-tárnak*.

Verleger: *Kiadó*; ki a' könyvet saját költségén nyomatja.

Versalbuchstaben: *Anyabetűk*; a' nagy kezdő betűk.

Verschießen: *Balul rakja*; a' szobrokat nem az őket illető helyre teszi a' képben.

Viaticum: *Útipénz*; vándor segédnek nyújtatik minden olly Intézetben, hol munkát nem tudnak neki adni.

Vier und sechziger: *64-ed rét*; miszerint egy íven 128 lap van.

Vier und zwanziger: *24-ed rét*; miszerint egy íven 48 lap van.

Vignetten: *Díszjelek*; fába vagy ércbe metszett mindenféle rajzolatok, mellyek könyvsajtó által lenyomathatók.

Vorteil: *Szalonna*; az olly rakat, mellyet a' rakász több ízben is használhat. Innen

Vorteilschiff: *Szalonnáshajó*; olly hajó, mellyben a' rakász későbbben még használható sorokat tartja.

W.

Walze: 1) *Festék-henger*; újabb idő találmánya, mely szerint enyv- és szörp- (:szirop:) vegyületből főzött, 's hosszú, henger formába öntött eszköz által közöltetik a' festék, lapta helyett, az ironnyal. - 2) *Görgetyű*; az a' vashenger a' sajtó alatt, mely a' reátekergődző hőkkentyű segédelmével a' futótáblát mozgásba hozza. Ugyan ennek lehet nevezni a' gyors-sajtóknál azt a' nagy hengert, melyre lenyomatkor a' papir tekergődzik.

Walzengestell: *Hengerfogattyú*; vasból készült 's két fanyéllel ellátott eszköz, melyben a' henger forog.

Wände: *Oldalfák*; a' sajtó egyenest álló két oldala, mely az al- 's felgerenddel, és a' hidlattal összeköttetésben áll.

Waschapparat: *Mosókészület*; a' konyhában, képek megmosására.

Waschbrett: *Mosódeszka*; két hevederrel ellátott deszka, mellyen a' képek mosatnak.

Waschbürste: *Mosókefe*; hosszú, de nem felette kemény sertéjü kefe, mellyel forró lúg segedelme által, munka bevégetekor, az ironyból kimosatik a' festék.

Waschfaß: *Mosóláda*; rendszerint kőből [áthúzza: hol] mellyben az imént leírt kezelést végzik.

Werk: *Egész munka*; nagyobb kiterjedésű 's egész könyvet formáló munka. Ez tehát a' *mellékmunkától* különbözik.

Wiederdruck: *Visszinyomat*; valamely ívnek, melly egyik oldalán már be van nyomva, túlsó tiszta oldalára teendő nyomtatás.

Wiederdruckpapier: *Itatópapiros*; nem nagyon durva, szürke szőrös papiros, melly visszinyomatkor a' fedélbe (:dobra:) azért tétetik, hogy az elébbi nyomat festéke ne keverje el a' többi íveket; - minthogy az illy szőrös papirosra nem ragad olly könnyen a' festék, mint más fejjére.

Winkelhaken: *Sorozó*; vasból, rézből vagy fából készített, válú forma eszköz, mellybe szedegeti össze a' rakász az ironyt, 's rendezí sorokra.

Wurm: *Örcím*; - lásd **Norm.**

Z.

Zängelchen: *Fogócska*; Aczélból készült kisdud lapos fogó, melly a' szurkánál (:árnál:) czélszerűbb a' betűknek többi közül kihúzására, javítás közben.

Zapfen: *Csap*; a' Csavorsó végibe beeresztett 's hegyesen végződő aczél-darab, melly a' nyomattýú' kellő közepén álló serpenyőben forog.

Zeichen: *Jegy*; Egy jegy nyomtató papirosban van 250 ív; íróban pedig 240.

Zeile: *Sor*; szóból összerakott, 's egy lapnak meghatározott szélességét kitöltő rész.

Zeilenlänge: *Szoborhossz*; miszerint meghatároztatik, bizonyos ironyfajból hány sor legyen egy lapon vagy szoborban.

Zeug: *Kelme*; azon ércz-anyag, miből a' betűt öntik. - Így nevezik az átöntésre szánt megkopott ironyt is.

Ziehen: *Húz*; a' nyomó, ki a' dorongot magához húzva nyomtat.

Zug: *Fogat*; - lásd **Satz.**

Zunge: *Nyelv*; a' hajóban álló 's kivehető deszkalap, vagy vaspléh, mellynél fogva a' reá-rakott 's bekötött szobrot ki lehet húzni, 's róla a' rakdeszkára csúsztatni.

Zünglein: *Pontozó hegye*; - lásd: **Puncturspitze.**

Zurichten: *Módba hoz*; a' képet úgy helyhezi el a' sajtóban, hogy a' rá következő nyomat a' papír mindenik oldalán kellően tűnjön elő; - általában pedig jelenti a' képnek olly karba helyheztetését, miszerint tiszta 's egyenlő nyomat történjen minden ívre.

Zurichtspan: *Módsám*; hosszú fasám, melyre azon mértékek vannak felmetszve, mellyek szerint a' nyomó intézi a' kép' fekvését.

Zusammentragen: *Összivez*; valamelly könyvnek már kinyomtatott, 's egymás mellé rakásba állított íveit úgy szedegeti össze, hogy minden rakásról egy egy ívet vesz fel, 's így 6 vagy több, egymás után következő ívből egy réteget csinál, ezekből pedig a' teljes számu **példányt** - 's ekkor *példányoz*.

Zuschließen: *Bezárja*; - lásd: **Schließen**.

Zuschuß: *Pótlék*; papiros, melly a' meghatározott szám felett azért adatik a' nyomtatandó rakáshoz, hogy a' könnyen elszerencsétlenedhető ívek miatt a' példányok száma hiános ne legyen.

Zwei und dreißiger: *32-ed réttű*; miszerint egy íven 36 [?] lap van.

Zwiebelfisch: *Zagyvalék*; különböző foku 's nemű irjeleknek összeögyeledése.

Zwölferformat = Duodez: *12-edrét*; miszerint egy íven 24 lap van.

Szilády Károly Műszótárának magyar szószedete

Mivel Szilády műszótárát a német szakkifejezések rendjében dolgozta ki, magyar szókészletének bemutatása és áttekintése végett adjuk közre ezt a kiadványunkhoz készült szószedetet.

Szószedetünkbe felvettük Szilády valamennyi szótári német címszavának magyar megfelelőjét, kéziratának 8. lapjáról az általa közölt magyar címszavakat, valamint bevezető szövegében és a fogalommagyarázataiban előforduló magyar szakkifejezéseket.

Címszavaink után, ahol szükségesnek láttuk, rövid magyarázatot adunk zárójelben. E magyarázatokhoz, ahol a rövidség megengedte, Szilády saját körülírásának szavait használtuk. Ahol ez nem volt célszerű, ott saját fogalmazásunkat adjuk. Kettőspont után a szakszó német megfelelőjét közöljük, Szilády eredeti szövegéhez híven. Utóbbi arra is alkalmas, hogy a fogalmak részletesebb magyarázatát az érdeklődők a műszótár hasonmásában vagy nyomtatott szövegében visszakereshessék.

Néhány kifejezés német megfelelője Sziládynál nem, vagy nem a helyén található. Ilyen esetekben egyenlőségi jel után saját szómagyarázatunk vagy utalásunk szerepel.

Szilády írásmódján sem a magyar, sem a német kifejezéseknél nem változtattunk: hibákat, következetlenségeket stb. nem javítottunk.

A

Aczél-bélyeg = betűbélyegző, patrica

Alapvonás (vastagabb betűszár): Grundstrich

Algerend (sajtón): Unterbalken

Al-lap (sajtónál): Fundament

Alsor: Darunterschlag

Angolirony (betűfajta): Anglaise

Anyabetűk: Versalbuchstaben

Anyasróf (sajtón): Mater

Ár = Ahle

Arnyékos-irony: Lapidar (-Schrift)

Átnézi: Revidiren

Asztal (vassajtónál): Fundament

Atnézív: Revision

Átrakja (szedéseket kellő helyre): umschießen

Áttör (átüt a festék): durchschlagen

Áztat (papírt): feuchten

Áztató-deszka (papírhoz): Feuchtbret

Áztató-dézsza (papírhoz): Feuchtzuber

Áztató-léc (papírhoz): Feuchtpäne

B

Bál (papiros): Ballen
Balul rakja (eltördeli, ellövi): verschießen
Barát, barátnyomat (szürkén nyomott ív): Mönch, mönchbogen, mönchschlag
Beborítja (vászonnal a sajtó fedelét): überziehen
Becsapja (sort beljebb kezd): einziehen
Bécsikorom: Kienruss, Ruß
Beékeli (nyomóformát a sajtóban): einkeilen
Beemeli (nyomóformát a sajtóba): einheben
Béka (illeszték): Frosch
Bekezdés: Absatz
Beléphet („Einstand”): introitus
Berak 1. (papírt): einlegen
Berak 2. (új betűket a helyére): einlegen
Beszegi (szedést bekeretezi): einfaßen
Betakargatja 1. (használaton kívüli betűket becsomagolja): einschlagen
Betakargatja 2. (a laptát munka végeztével nedves ruhába): einschlagen
Betű: Buchstabe
Betűszedő: Schriftsetzer, Setzer
Bezárja: schließen, zuschließen
Bíbornok (betűfokozat): Canon
Boglár (betűfokozat): Colonel v. Mignon
Boríték (könyvfedél): Couverture, Umschlag
Borítófedél (a sajtón): Einlegedeckel
Buktat (ívet): umstülpen

C

Congrévnyomat: Congrevedruck
Czári (betűfokozat): Imperial
Czifra irony (betű): Musirte Schrift
Czifraság: Röschen
Czigányirony (betűfajta): Egyptian, Egyptienne
Czikk: Rubrik
Czím 1. (címlap): Titel
Czím 2. = hasáb- v. oldalcím
Czím 3. = élőfej
Czimbora (munkatárs): Gespan, Compagnon
Czímes (betűfokozat): Sabon

Cs

Csacsi (bála-alátét, fatuskó): Esel
Csap (a sajtón): Zapfen
Csavarkulcs: Schließnagel, Schraubenzieher

Csavaros képvas, csavaros ráma (zárókeret): Schraubenrahme
Csavorsó: Spindel
Csatt (fasajtónál): Schnalle
Csillagos (ívjelzés): Secunde
Csiszolt (kettőzött vagy kent nyomat): schmitzen
Csomagolósatu = kötegsatu, l. ott
Csuklya: Capuziner

D

Dallnok (betűfokozat): Petit
Darabrakász (akkordbéres vagy adjusztáló szedő): Paqvetssetzer, Stücksetzer
Darabszámra: consenweise
Dárda = Spieß
Deres (tévesen nyomatlanul maradt ív): Schimmel
Díszjel: Buchdruckerstock, Vignetten
Díszjelmetsző: Formenschneider
Dob (a sajtón): Deckel, Tympan
Dorong: Bengel
Dorong-gomb: Bengelkopf
Dorong-hüvely: Bengelschneide
Dög (hiányzó szó): Leiche
Dőltirony: Cursiv
Duodec: Zwölferformat

E

Édesgyökér (munka, amelyért a segédnek még fizetség jár): Süsskraut
Egész: komplett
Egész munka (pl. könyv): Werk
Egészrét (ívnagyság): Placard
Egyenlet (sorfedés az ív két oldalán): Register
Egyenlít (sorfedést biztosít): Register machen
Egymásbamenő (ívek): duern
Egy öntet = néhány sorra v. szóra való betű
Ék (formazáró faék): Keil
Ékezőfa (kiékeléshez): Treibholz
Ékráma (formazáráshoz): Keilrahme
Ékütő (kiékeléshez): Keiltreiber
Eldörgöli: austreichen
Elő, előnyomat (az ív elsőként nyomott oldala): Prime, Schöndruck
Előlap (kézirat 1. lapja): Primenblatt
Előtábla (a könyvívek kezdőlapjainak táblázata): Primentafel

F

Falemez (a sajtón): Span
Fatalpu-irony (fabetű): Affiche (-Schrift)
[Fattyúczim] Fiókczim-re helyesbítette, l. ott
Fattyusor: Hurenkind
Fedél (a sajtón): Deckel, Tympan
Fejsám (ürtöltő): Capitalstege
Felad: auftragen
Felbontja: auflösen
Felereszti: ablösen
Felfejti: abbrechen
Felfüggeszti: aushängen
Felgerend = a sajtó alkatrésze
Felhozójel = idézőjel
Felképlőzi (oldalakat ürtöltővel látja el): überschlagen
Félkoczká: Halbe Gevierte
Felpárnázás = egyengetés nyomás előtt
Felrét vagy félrét: Folia
Felsámolja (kitölti ürtöltőkkel): Format überschlagen
Felszabadítja (az inast): lossprechen
Felszededegeti: aufsetzen
Feltisztogat: aufräumen
Felüti: abschlagen
Felváltja: ablösen
Ferdesám (ékalaku ürtöltő): Anlegesteg, Schiefstege
Festéket vesz: Farbe nehmen
Festék-henger: Walze
Festéklapát: Farbeisen
Festéktábla: Farbetisch
Festéktartó: Farbestein
Fiókbetű: current
Fiókczim (szennycím): Schmutztitel
Firnász: Firnis
Fogantyú: Angriff
Fogat 1. (kézbefogható sormennyiség): Griff
Fogat 2. (sajtóba helyezhető szedés mennyiség): Zug, Satz
Foglalat 1. (mutató): Index
Foglalat 2. (tartalmi): Register
Fogócska (fogó): Zängelchen
Fogyatéka: Abgang
Fok (betűfokozat): Kegel, Schriftkegel
Folyó-irony: Schreibschrift
Forgat (ívet): umschlagen
Forgatyú (sajtónál): Kurbel
Forgatyú-hüvely (a sajtón)
Fő 1. (hasáb eleje, feje): Kopf
Fő 2. (szakasz- vagy cikkcím): Kopf
Főpáratlan (betűfokozat): Sanspareille
Fővonal: Capital

Főttolaj: Firnis
Futó betűk = kurzív
Futótábla (fasajtónál): Laufbret
Függív: Aushängbogen

G

Gatya = könyvkötővászon
Gerend: Balken
Góth-irony: a) Black-schrift, b) Schwabacher
Gödör (szedés tömörítésével nyert hely): Grab
Görfa = sajtó hevederének feltekeréséhez fahenger
Görgetyű 1. (sajtó alkatrésze): Walze
Görgetyű 2. = nyomóhenger a gyorsajtón
Gyémánt (betűfokozat): Diamant

Gy

Gyámgerend (sajtó): Stütze
Gyorssajtó: Schnellpreße
Gyöngy (betűfokozat): Perl

H

Hajó: Schiff
Hajszál térsző: Haarspatia
Hajszálvonás (vékonyabb betűszár): Haarstrich
Hajtogat 1.: falzen
[Hajtogat 2.] Rakogat-ra helyesbítette (schränken)
Harántképlet, harántlag (fektetett forma): Qverformat
Harmados (betűfokozat): Tertia
Harminchatodré: Sechs und dreißiger
Harminckettéré: Zwei und dreißiger
Harminckettős (betűfokozat): Canon
Hasáb 1. (szedéshasáb) = Fahne
Hasáb 2. (többhasábos szedésnél) = Spalte
Hasonmásol: Männen auf männen machen
Hátal (váltogatottan rakott ívcsomók): schränken
Hatvankettes (betűfokozat): Sabon
Hatvannegyedré: Vier und sechziger
Henger (festékező): Walze
Hengerfogattyú: Walzengestell
Hengerminta (festékezőhenger öntéséhez): Gießform
Hetes (betűfokozat): Colonel vagy Mignon

Hézag (túl nagy szóköz): Lücke
Hiány: Defect
Hiányív: Defectbogen
Hiányjegyzék: Defectzettel
Hiánytár: Defectkasten, Defectregal
Hidlat: Brücke
Hinta (sajtófedelet tartó kötél): Himham
Hozzácsatol: anschließen
Hökkentyű (heveder a sajtón): Gurt
Huszas (betűfokozat): Text
Huszonnegyeárét: Vier und zwanziger
Huszonnégyes (betűfokozat): Doppel Cicero
Huszonnyolcas (betűfokozat): Doppel mittel
Húz: ziehen

I

Idézőjel: Anführungszeichen, Gänsefußchen
Ima (betűfokozat): Mittel
Inda (festékdörzsölő kődarab): Laufer
Írási jelek: Interpunction
Írjelek (nyomdai betűjelek): Lettern
Irony = betűfokozat
Ironyfaj (betűfokozat): Kegel
Ironykelme: Schriftzeug, Zeug
Ironylemez: Stereotyp
Ironymagassága (betűmagasság): Schrifthöhe, Papierhöhe der Schrift
Ironymetsző: Schriftschneider, Stempelschneider
Ironyminta (betűöntő-anyaminta): Matrizen
Ironymutatvány: Schriftprobe
Ironyöntő = betűöntő
Ironyöntő-intézet: Schriftgießerey
Ironytár (betűszekrény): Kasten, Schriftkasten
Ironyosztályzat (betűrekesz): Schriftfach
Irony szemfénye (a betű képe): Gesicht, Bildfläche der Schrift
Írvairony (betű): Kanzley-schrift
Itatópapiros („belövőpapír”): Wiederdruckpapier
Ívezni: aufheben
Ívezőpad: Aufhebebank
Ívtartó: Tenakel

J

Jancsibözszi (szedő és nyomó): Schwiezerdegen
Javítási jegyek: Correcturzeichen
Javitív: Correcturbogen

Javító: Corrector
Javítészék: Corrigirstuhl
Jegy (250 ív nyomó, ill. 240 ív írópapír mértékegysége): Zeichen, Papierzeichen
Jegyzetbetűk v. *-számok:* Notenbuchstaben oder -Ziffer
Jegyzetek: Noten
Jelív (borításív a sajtón): Einsteckbogen, Marge
Jogász (betűfokozat): Corpus, Garmond

K

Kalács (könnyű munka): Speck, Schweinebraten
Kellékek: Requisiten
Kelme (betűfém): Zeug
Kép (nyomóforma): Form
Képlet-tan (kilövések magyarázata): Formatlehre
Képlő, képlet (nyomóforma, formazáró térzőkkel együtt): Format
Képlőkészítés (formán belüli térzők megszabása): Formatbildung
Képlőkönyv (kilövési sémákkal): Formatbuch
Képlősám (formazáró ürtöntő): Formatqvadraten, Formatstege
Képlőt leüti (terzőket eltávolítja): Format abschlagen
Képpad 1. (formatároló): Formenregal
Képpad 2. (nyomóformákhoz): Formenregal
Képvás (formazáráshoz): Rahme, Keilrahme
Képvás-sámja (formazáró): Rahmeisen
Kerekirony (betűfajta): Ronde
Keresztfa (ív-akasztó szerszám): Kreutz
Keresztösvény (fejmarginák alkotta hézag): Kreutzsteg
Keresztsám (ürtöltő a fejmarginák helyén): Kreutzsteg
Késtet: anhalten
Kétkereső (szedő és nyomó): Schweizerdegen
Kettős betűk: Ligaturen
Kettős közép (betűfokozat): Doppel-mittel
Kettős szónok (betűfokozat): Doppel Cicero
Kezdet: Absatz
Kezdőbetűk: Capitalbuchstaben
Kezdővonalas: Abschnittlinie
Kézirat: Manuscript
Kiad (jól kiadja, rosszul adja ki a sajtó): aussetzen
Kiadás: Auflage
Kiadó: Verleger
Kiegészíti: completiren
Kiékel: auskeilen
Kiemeli: ausheben
Kifut (tul sok betű esetén a rekeszből): überlaufen
Kihagyás: Auslassung
Kikörmözi: austreichen
Kiköti: ausbinden, aufbinden
Kilépte (a segédnek): Abgang

Kimarkolja: ausraffen
Kimetszi: ausschneiden
Kinyomja: ausdrucken
Kipirít: abkreischen, abkrösen
Kipiszkálja: ausputzen
Kirakja: ausschließen
Kis bíbornok (betűfokozat): Kleine Canon
Kis címés (betűfokozat): Kleine Sabon
Kisegít: aushelfen
Kis fedél (a sajtón): Einlegedeckel
Kiszedi: absetzen
Kizárja: ausschließen
Koczka: Gevierte
Koncz: Buch
Kontárka (betűfokozat): Bourgeois
Kópja = Spieß
Kopogó („klopfolás”-hoz): Klopffholz
Korcsolya (a sajtón): Schiene
Korcsolyatalp (a sajtón): Schienenbret
Korona (fasajtó felső része): Krone
Koronás (betűfokozat): Real
Kóták = kották
Könyvet (kemény táblába) köti: cartoniren
[Könyvfesték] Nyomdafesték-re helyesbítette, l. ott
Könyvíró: Verfasser
Könyvnyomda birtokos: Buchdrucker-herr
Könyvnyomdász: Buchdrucker
Könyvnyomtatás: Typographie
Könyvnyomtatás helyisége: Typographaeum
[Könyvsajtóintézet] megváltoztatta Nyomdá-ra, l. ott
Könyvszerző: Schriftsteller
Könyvvizsgáló: Censor
Kötjel = Divis
Köteg: Ballen
Kötegsatu: Packpreßse, Papierpreßse
Kötés (papírmennyiség): Ries
Kötösvény (tisztá hely két oldal között): Bundsteg
Kötsám (ürtöltő két oldal között): Bundsteg
Közép (betűfokozat): Mittel
Középnagy (könyvalak): Median
Középösvény (tisztá hely a nyomott ív közepén): Mittelsteg
Középsám (ürtöltő a nyomott ív közepén): Mittelsteg
Közérak 1. (nedves papír közé száraz íveket): durchschiessen
Közérak 2. (könyvben minden laphoz tisztá papírt mellékel): durchschiessen
Közsoroz (ritkít): dazwischenschlagen
Közvonal (vonal hasábok között): Spaltenlinie
Kurtít: abkürzen
Kurtító jelek: Abbreviaturen

L

Lagzi (főlöskégesen méégekyszer szedett szó): Hochzeit

Lap: Seite

Laplag (egész ív): Placard

Lapszám: Seitenzahl, Pagina

Lapta: Ballen

Lapta-mester: Ballen-meister

Laptaszőr: Ballen-haare

Laptaszeg: Ballen-nägel

Laptatartó: Ballenknecht

Lefejti (laptáról a bőrt): abschlagen

Lefejezi: abschäumen

Lelettár: Inventarium

Leöblíti: abspülen

Lerak: ablegen

Leszedi: abnehmen

Letisztítja: abputzen

Levonja: abziehen

Libaláb: Gänsefüßchen

Linea = vonal

Lúg: Lauge

M

Másoló-műszer: Abklatschmaschine

Mássát veszi: Abklatschen

Mázolat (maszat): Geschmier

Megállapodik (nedvesség egyenletesen eloszlik áztatott papírban): unterstehen

Megforgatja 1. (áztatott papírt): umschlagen

Megforgatja 2. (az egyik oldalán nyomott íveket): umschlagen

Megkopogtatja („klopfol”): klopfen

Meglocsolja: anfeuchten

Megnedvesíti: anfeuchten

Megtarkul: Anlaufen des Papiers

Megtöri (festéket): abreiben

Mellékmunkák: Accidentien

Melléksám: Anglegesteg

Metsz (rosszul kimetszett védfedélre való nyomás - a papír helyett): schneiden

Metszvonasz: Abschnittlinie

Misés (betűfokozat): Missal

Módba hoz (egyenget): zurichten

Módsám (mérőléc a nyomóforma beosztásához): Zurichtspan

Mosódeszka: Waschbrett

Mosókefe: Waschbürste

Mosókészület: Waschapparat

Mosóláda: Waschfaß

Mutatótábla: Register

Műterem: Offizin
Műtétel = munkaművelet

N

Nagy bíbornok (betűfokozat): Große Canon
Nagy czimes (betűfokozat): Grosse Sabon
Nagy misés (betűfokozat): Große Missal
Nagyobb rendű (könyvalak): Grossmedian
Negyedrét: Qvart
Négyes (betűfokozat): Diamant
Negyvennyolcad rétű: acht und vierziger Format
Nevakard (rasztervonalak): Rastrum

Ny

Nyelv (hajóba tehető szedéshordozó lap): Zunge
Nyereg (nyomáserősséget csökkentő lemez a sajtón): Träger
Nyolcadrét: Octav
Nyolcas (betűfokozat): Petit
Nyolcvanas (betűfokozat): Missal
Nyomatáru (kiadvány): Verlag
Nyomat-tár = kiadványraktár
Nyomattyú: Tiegel
Nyomda: Buchdruckerey
Nyomdafesték: Farbe, Buchdruckerfarbe
Nyomó: Drucker
[Nyomtatási hiba] Sajtóhibára helyesbítette, l. ott
Nyuglap: Ansetzblatt
Nyugfa (a sajtón): Deckelstuhl, Galgen

O

Oktató: Anführegespan
Olajfőző üst: Blase
Oldal: Seite
Oldalfák (sajtón): Wände
Ólom-mérleg: Bleywage
Órántúli (túlóra): Überstich
Oszt: ablegen
Osztályzat (rekesz): Fach, Schriftfach
Osztópenge: Ablegespan

Ö

Öntjegyzék: Gießzettel
Örcím: Norm, Wurm
Órszem 1. (ívjelzés): Signatur
Órszem 2. (betűn): Signatur
Órszó: Custos
Ötös (betűfokozat): Perl
Ósirony: Antiqua
Összeálló 1.: compref
Összeálló 2.: undurchgeschoßen
Összefut 1. (nyomtatásban keveset ad a szöveg): einlaufen
Összefut 2. (a papír száradás után megkisebbedik): einlaufen
Összemegy (nyomtatás közben a papír): eingehen
Összenéz: collationiren
Összerázza: aufstoßen
Összevonja (szedést összehúzza, „behoz”): einbringen
Összívez (összehord): zusammentragen
Ösvény (tisztá hely az oldalak között): steg

P

Papirost áztat: Papierfeuchten
Papirost számlál: Papier abzählen
Páratlan (betűfokozat): Nonpareille
Páratlan szobor: ungerade Columne
Párnáz: unterlegen
Párnázat (egyengetés céljára): Unterlage
Páros (egymásbadugott ív): duern
Páros szobor: gerade Columne
Pattogó (merev papír): harsch
Példány: Exemplar
[Példányzópad] Ívezőpad-ra helyesbítette, l. ott
Pendel: Carton
Penge = térfő
Piszkol: abziehen, schmieren
Pont (tipográfiai): Punct
Pontozó-csípő (pontozó javítására): Puncturzange
Pontozó hegye: Puncturspitze, Zünglein
Pontozók (ív-illesztő): Puncturen
Pontozólukak (illesztőluk az íven): Puncturlöcher
Pótlék: Überschuf, Zuschuf
Pótlékol (nyomás közben íveket): nachschießen

R

Rak (szed): setzen
[Rakány] megváltoztatta Ironytár-ra = betűszekrény
[Rakász] többnyire megváltoztatta Szedő-re
[Rakászi műszerek] = szedőszerszámok
Rakat (szedés): Satz
Rakdeszka (szedéshez): Setzbret
Rakhiba (szedéshiba): Satzfehler
Rakkő (formazáró-hely): Schließstein
Rakmány 1. (szedés): Satz
[Rakmány 2.] = Columne értelemben; törölte
Rakogat („elsrenkel”): schränken
Rakpad (nyomóformákhoz): Formenregal
Raktám (szedőszekrényekhez): Satzregal
Rakvonal (szedőlénia): Setzlinie
Rátotta: Eierkuchen
Rendezi: justiren
Rendező (tördelő): Meneur en pages
Rétegek (egymásba tett ívek): Lagen
Rétegez (íveket egymásba rak): Lagen machen
Ritkít: durchschiessen
Ritkítő: Durchschuß
Ritkítőpenge: Durchschuß linie
Ritkített: durchgeschoßen
Rizma: Ries
Rovat: Rubrik
Rovatos lap: Tabelle

S

Sajtó: Presse
Sajtóhiba: lenyomtatott rakhiba (szedéshiba)
Sajtmester: Preßmeister
Sajtó-oldalai: Presswände
Sajtópád (ívek kirakására): Auslegebank, Preßbank
Sám (ürtöltő): Stege
Sám gondnok (előmunkás a sajtóknál): Stegefaktor
[Sám gondviselő] megváltoztatta Sám gondnokra, l. ott
Sámpád (ürtöltők helye): Stegeregal
Sámpokozat (nyomáserősséget csökkentő dúc): Stegeunterlagen
Salak: Krätze
Sarokpánt: Band
Sarokvas: Scharnier
Savanyú (a segéd a megdolgozottnál több munkával számol el): Sauerkraut
Serpenyő (sajtónál): Pfännen
Simít: glätten, satinieren
Simítópapiros (nyomott ívek kalanderezéséhez): Glanzpappe

Sor: Zeile
[Sormány, Sorozmány] megváltoztatta Szoborra = hasáb
Sorozó (szedéshez): Winkelhaken
Sugár-irony: Schmale (Schrift)
Sullyolja: beschweren

Sz

Szakasz: Kapitel
Szakmány: Condition
Szakmányoz: conditioniren
Szalonna (többször használható szedés): Vorthail
Szalonnáshajó (többször használható szedés tárolására): Vortheilschiff
Szám = hasáb- v. oldalszám
Számol: berechnen
Százhúszas (betűfokozat): Real
Százötvenes (betűfokozat): Imperial
Szedő: Setzer, Schriftsetzer
Szegélyszerek (körzetek, díszek): Einfassungen
Szelet (többhasábos szedés egyik hasábjára): Spalte
Széljegyzetek: Marginalien
Szeltvonasz (vonaldarab): Stücklinie
Szemfény: Bildfläche der Schrift, Auge
Szerkezet (többféle fokozatu betű szedése egy sorba): Parangonnage
Szerző: Verfasser
Szétszedi (a sajtót): abschlagen
Széttágít = ritkít
Színes nyomat: Buntdruck
Szivacs: Schwamm
Szobor: Columne
[Szoborcím] megváltoztatta, 1. Cím 2. alatt
Szoborhossz (hasáb sorainak száma): Zeilenlänge
Szobormérték: Columnnen mass
Szoborszám: Columnnenziffer, 1. Szám is
[Szoborszolga] megváltoztatta Szolgá-ra, 1. ott
Szoborzsineg: Columnnschnur
Szobrot rendezi (hasábot adott magasságra): justiren
Szobrozó (tördelő): Meteor en pages
Szolga (porte au page): Columnnenträger
Szónok (betűfokozat): Cicero
Szorítja: antreiben
Szögellő 1.: Concordanz, Kvadrat
Szögellő 2. = regletta
Szőrp = cukoroldat festékezőhengerhez
Szöveges (betűfokozat): Text
Szövet: Filz
Szurka: Ahle

T

Tág (ritkített): splendit
Tágít (ritkít): sperren
Takarópapiros: Makulatur
Taliga (fasajtón): Karren
Talpa (hasáb alja): Fuß
Talpalló: Antritt-Brett, Tritt
Talpára útifüvet kap: Sack bekommen
Társ (munkatárs): Gespan, Compagnon
Tartalom: Inhalt
Teljes számú: komplett
Teljes számúvá teszi: completiren
Térez (ritkít): sperren
Terjeszt: auslaufen lassen
Terped: auslaufen
Térző: Spatia
Test (vassajtó fő részei): Körper
Tisztalap: Vacat
Tizenhatodréttől: Sechzenter
Tizenhatos (betűfokozat): Tertia
Tizenkettédrettől: Duodec
Tizenkettes (betűfokozat): Cicero
Tizennégyes (betűfokozat): Mittel
Tizennyolcad réttől: achtzehner Format
Tíz (betűfokozat): Corpus, Garmond
Tömött: compref
Tör (sort): brechen
Tördelni (sort, szedést): brechen, umbrechen
Töretik (a sor): brechen
Törpe anyabetűk: Capitälchen
Törtirony: Fraktur-Schrift
Tőtelék: Ausschließungen

U

Új kezdet: Alinea
Utánnyomató: Nachdrucker
Útipénz: Viaticum

Ü

Üreges sám (üreges formazáró ürtöltő): Hohl-stege

V

Vakszem (talpával felfelé álló betű): Fliegenkopf
Vasasztal (sajtón): Tisch
Vasráma = formazáró keret
Vastag-ős: Englische Antiqua
Védfedél (a sajtón): Rähmchen
Védsor: Anschlagzeile
Vég-díszjel (záródísz): Finalstock
Véglap (utolsó lap): Spitze
Végvonal (záróvonal): Final-linie
Vékony-ős: Pariser Antiqua
Vezér (a tenakulumon): Divisorium
Világos (ritkített): splendit
Vissznyomat (a papír túloldalára): Widerdruck
Vízmű-satu = hidraulikus sajtó
Vonal = 6 tipográfiai pontot kitevő mértékegység
Vonal (nyomdai vonal): Linie
Vonókefe: Abziehbürste, Abklopfbürste
Vontív: Abziehbogen
Vontszögellő: Reglette

Z

Zagyvalék: Zwiebelfisch
Zagyválnak (betűkeveredés szövegben): krätschen
Zárjel: Paranthese
Zárszer (záró szerszámok): Schließzeug
Zártok: Büchse
Závár (fasajtón): Schloß
Zömök-irony: Fette oder Compact (-Schrift)

Zs

Zsendely = falemez